

Vybraná aktuálna judikatúra Súdneho dvora EÚ

Zodpovednosť členského štátu za škodu spôsobenú porušením práva EÚ

Michael Siman

Seminár 08.11.2017, Justičná akadémia SR, Pezinok

26.10.2010, Transportes Urbanos, C-118/08

25.11.2010, Günter Fuß, C-429/09

9.11.2015, Ferreira da Silva e Brito, C-160/14

28.7.2016, Tomášová, C-168/15

15.11.2016, Ullens de Schooten, C-268/15

Rozsudok Súdneho dvora (veľká komora) z 26. januára 2010, Transportes Urbanos, C-118/08

1 Návrh na začatie prejudiciálneho konania sa týka výkladu zásad efektivity a ekvivalencie z hľadiska pravidiel uplatňovaných v španielskom právnom poriadku na žaloby o zodpovednosť štátu pre porušenie práva Únie.

2 Tento návrh bol podaný v rámci sporu medzi spoločnosťou Transportes Urbanos y Servicios Generales SAL (ďalej len „Transportes Urbanos“) a Administración del Estado, ktorého predmetom bolo zamietnutie žaloby o zodpovednosť štátu, ktorú táto spoločnosť podala proti španielskemu štátu pre porušenie práva Únie.

Spor vo veci samej

9 Súdny dvor rozsudkom zo 6. októbra 2005, Komisia/Španielsko (C-204/03, Zb. s. I-8389), v podstate rozhodol, že obmedzenie odpočítania DPH upravené v zákone č. 37/1992 bolo nezlučiteľné s článkom 17 ods. 2 a 5 a článkom 19 šiestej smernice.

10 Spoločnosť Transportes Urbanos podala daňové priznanie za zdaňovacie obdobia 1999 a 2000 v súlade so zákonom č. 37/1992, pričom nevyužila svoje právo požiadať na základe všeobecného daňového zákona č. 58/2003 o opravu daňového priznania. Je nepochybné, že toto právo bolo premlčané v čase, keď Súdny dvor vydal už citovaný rozsudok Komisia/Španielsko.

11 Transportes Urbanos preto začala konanie o náhradu škody na Rade ministrov proti španielskemu štátu. V rámci svojej žiadosti tvrdila, že jej bola spôsobená škoda vo výške 1 228 366,39 eura z dôvodu, že španielsky zákonodarca porušil šiestu smernicu, pričom toto porušenie bolo konštatované v už citovanom rozsudku Súdneho dvora Komisia/Španielsko. Táto suma zodpovedala daňovému preplatku DPH poukázanému španielskym daňovým orgánom v rámci týchto zdaňovacích období, ako aj vrátenia, ktoré mohla táto spoločnosť žiadať za tie isté zdaňovacie obdobia.

12 Rada ministrov rozhodnutím z 12. januára 2007 zamietla túto žiadosť Transportes Urbanos, keďže sa domnievala, že skutočnosť, že Transportes Urbanos nepožiadala o opravu uvedených daňových priznaní v lehote na to stanovenej, prerušila priamu príčinnú súvislosť medzi porušením práva Únie vytýkaným španielskemu štátu a údajne spôsobenou škodou tejto spoločnosti.

13 Uvedené rozhodnutie o zamietnutí Radou ministrov sa zakladalo najmä na dvoch rozsudkoch Tribunal Supremo z 29. januára 2004 a 24. mája 2005 (ďalej len „sporná judikatúra“), podľa ktorých žaloby o zodpovednosť štátu za porušenie práva Únie podliehajú pravidlu vyčerpania správnych alebo súdnych opravných prostriedkov proti správne mu aktu spôsobujúcemu ujmu prijatému na základe vnútroštátneho zákona, ktorý je údajne v rozpore s právom Únie.

14 Dňa 6. júna 2007 podala Transportes Urbanos žalobu na Tribunal Supremo proti uvedenému rozhodnutiu Rady ministrov o zamietnutí jej žiadosti.

Vnútroštátne rozhodnutie a prejudiciálna otázka

15 Vo svojom rozhodnutí Tribunal Supremo pripomína, že podľa spornej judikatúry nie je žaloba o zodpovednosť štátu z dôvodu protiústavnosti zákona podmienená, na rozdiel od rovnakej žaloby o zodpovednosť pre nezlučiteľnosť tohto zákona s právom Únie, žiadnej podmienke predchádzajúceho vyčerpania opravných prostriedkov proti správne mu aktu spôsobujúcemu ujmu, ktorý sa zakladá na tomto zákone.

16 Dôvod, prečo sa odlišne pristupuje k týmto dvom žalobám, sa zakladá na rozdieloch, ktoré existujú medzi žalobami, ktoré je možné podať proti správne mu aktu v závislosti od toho, či tieto žaloby sa zakladajú na jeho nezlučiteľnosti s právom Únie alebo porušení ústavy vnútroštátnym zákonom, podľa ktorého bol uvedený akt prijatý.

17 Sporná judikatúra totiž stanovuje, že vzhľadom na to, že sa predpokladá, že vnútroštátny zákon je v súlade s ústavou, o správnych aktoch založených na tomto zákone sa tiež predpokladá, že sú „zákonné“. Z toho vyplýva, že ani správne orgány, ani sudy nemôžu zrušiť tieto akty bez toho, aby bola rozsudkom Tribunal Constitucional vyhlásená neplatnosť zákona pre jeho nesúlad s ústavou v rámci konania o protiústavnosti podľa článku 163 Ústavy, pričom začať toto konanie môže len súd, ktorý v spore rozhoduje.

18 Za takých okolností, ak by sa ako podmienka pre podanie žaloby o zodpovednosť z dôvodu porušenia ústavy vyžadovalo skoršie vyčerpanie správnych a súdnych opravných prostriedkov proti správne mu aktu spôsobujúcemu ujmu, osobám podliehajúcim súdnej právomoci by vznikla povinnosť napadnúť správny akt prijatý podľa zákona, ktorý by mal byť považovaný za protiústavný, najskôr na správnych orgánoch a potom na súdoch, ako aj konať postupne na všetkých stupňov až dovtedy, kým niektorý zo súdov napokon rozhodne o podaní návrhu na začatie konania o súlade tohto zákona s ústavou na Tribunal Constitucional. Taká situácia by bola neprimeraná a mala by neprípustné dôsledky.

19 Naopak, ak sa príslušné správne orgány alebo súdy domnievajú, že správny akt bol prijatý na základe zákona, ktorý je nezlučiteľný s právom Únie, sú podľa ustálenej judikatúry Súdneho dvora povinné neuplatniť tento zákon ani správne akty prijaté na jeho základe. Takže by bolo možné žiadať tieto orgány o zrušenie správneho aktu spôsobujúceho ujmu a získať tak úplnú náhradu škody.

20 Okrem toho, podľa spornej judikatúry musí byť existencia porušenia práva Únie, na základe ktorej môže vzniknúť zodpovednosť štátu, vyhlásená rozhodnutím Súdneho dvora v prejudiciálnom konaní. Účinky rozsudku Súdneho dvora vydaného podľa článku 267 ZFEÚ však nie sú porovnateľné s účinkami rozsudku Tribunal Constitucional vyhlasujúcim zákon za protiústavný v tom zmysle, že jediné rozhodnutie Tribunal Constitucional spôsobí neplatnosť tohto zákona s retroaktívnym účinkom.

21 *Za týchto okolností Tribunal Supremo rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru túto prejudiciálnu otázku:*

„Je uplatnenie odlišnej doktríny stanovenej v [spornej judikatúre] Tribunal Supremo na prípady žaloby o náhradu škody na základe zodpovednosti štátu ako zákonodarcu, ktoré sú založené na správnych aktoch vydaných na základe zákona, ktorý bol vyhlásený za protiústavný, a na tých, ktoré sú založené na právnom predpise, ktorý bol vyhlásený za nezlučiteľný s právom [Únie], v rozpore so zásadami ekvivalencie a efektivity?“

O právomoci Súdneho dvora

22 Podľa španielskej vlády nie je Súdny dvor oprávnený rozhodovať o súlade práva Únie so súdnymi rozhodnutiami, ako sú tie, ktoré predstavujú spornú judikatúru, keďže Tribunal Supremo môže sám zmeniť túto judikatúru, ak sa domnieva, že nie je v súlade s právom Únie.

23 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že hoci nepripadá Súdnemu dvoru, aby v rámci prejudiciálneho konania rozhodoval o zlučiteľnosti ustanovení vnútroštátneho práva s právom Únie, opakovane rozhodol, že je príslušný poskytnúť vnútroštátnemu súdu všetky výkladové prvky vyplývajúce z práva Únie, ktoré mu umožnia posúdiť tento súlad na účely rozhodnutia sporu, v ktorom rozhoduje (pozri v tomto zmysle najmä rozsudky z 15. decembra 1993, Hünermund a i., C-292/92, Zb. s. I-6787, bod 8, ako aj z 31. januára 2008, Centro Europa 7, C-380/05, Zb. s. I-349, bod 50).

O prejudiciálnej otázke

28 Svojou otázkou sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či právo Únie bráni pravidlu členského štátu, podľa ktorého žaloby o zodpovednosť štátu založené na porušení tohto práva vnútroštátnym zákonom, podliehajú podmienke skoršieho vyčerpania opravných prostriedkov proti správne mu aktu spôsobujúcemu ujmu, hoci také isté žaloby nepodliehajú tejto podmienke v prípade, že sa zakladajú na porušení ústavy týmto zákonom.

Úvodné pripomienky

29 Aby bolo možné odpovedať na túto otázku, treba najskôr pripomenúť, že podľa ustálenej judikatúry zásada zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú jednotlivcom porušením práva Únie, ktoré sú mu pripísateľné, je súčasťou systému zmlúv, na ktorých je Únia založená (pozri v tomto zmysle rozsudky z 19. novembra 1991, Francovich a i., C-6/90 a C-9/90, Zb. s. I-5357, bod 35; z 5. marca 1996, Brasserie du pêcheur a Factortame, C-46/93 a C-48/93, Zb. s. I-1029, bod 31, ako aj z 24. marca 2009, Danske Slagterier, C-445/06, Zb. s. I-2119, bod 19).

30 V tejto súvislosti Súdny dvor rozhodol, že poškodení jednotlivci majú právo na náhradu, keď sú splnené tri predpoklady, t. j. že porušená právna norma Únie má za cieľ priznať jednotlivcom práva, porušenie je dostatočne závažné a že medzi týmto porušením a škodou spôsobenou poškodeným jednotlivcom existuje priama príčinná súvislosť (pozri v tomto zmysle rozsudok Danske Slagterier, už citovaný, bod 20 a citovanú judikatúru).

31 Súdny dvor už spresnil, že štát musí, s výhradou nároku na náhradu škody, ktorý teda má v prípade splnenia týchto podmienok svoj základ priamo v práve Únie, napraviť následky spôsobenej škody v rámci vnútroštátneho práva zodpovednosti za spôsobenú škodu, pričom podmienky náhrady škody stanovene vo vnútroštátnych právnych úpravách nemôžu byť menej výhodné ako podmienky týkajúce sa obdobných vnútroštátnych prostriedkov nápravy (zásada ekvivalencie) a nemôžu byť upravené tak, aby viedli k praktickej nemožnosti alebo nadmernému sťaženiu získania náhrady (zásada efektivity) (pozri v tomto zmysle rozsudky z 30. septembra 2003, Köbler, C-224/01, Zb. s. I-10239, bod 58, a z 13. marca 2007, Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation, C-524/04, Zb. s. I-2107, bod 123).

32 Ako uviedol vnútroštátny súd, položenú otázku je potrebné skúmať z hľadiska týchto zásad.

O zásade ekvivalencie

33 Pokiaľ ide o zásadu ekvivalencie, treba pripomenúť, že podľa ustálenej judikatúry táto zásada vyžaduje, aby sa všetky pravidlá, ktoré sa uplatňujú na opravné prostriedky, uplatňovali bez rozdielu na opravné prostriedky založené na porušení práva Únie a na podobné opravné prostriedky založené na porušení vnútroštátneho práva (pozri v tomto zmysle rozsudky z 15. septembra 1998, Edis, C-231/96, Zb. s. I-4951, bod 36; z 1. decembra 1998, Levez, C-326/96, Zb. s. I-7835, bod 41; zo 16. mája 2000, Preston a i., C-78/98, Zb. s. I-3201, bod 55, ako aj z 19. septembra 2006, i-21 Germany a Arcor, C-392/04 a C-422/04, Zb. s. I-8559, bod 62).

34 Napriek tomu túto zásadu nemožno vykladať tak, že ukladá členskému štátu povinnosť rozšíriť svoj najvýhodnejší vnútorný režim na všetky žaloby, ktoré boli podané v niektorej oblasti práva (rozsudky Levez, už citovaný, bod 42; z 9. februára 1999, Dilexport, C-343/96, Zb. s. I-579, bod 27, a z 29. októbra 2009, Pontin, C-63/08, Zb. s. I-10467, bod 45).

35 S cieľom overiť, či je zásada ekvivalencie dodržaná vo veci samej, je teda potrebné preskúmať, či je so zreteľom na predmet a základné znaky možné považovať žalobu spoločnosti Transportes Urbanos o zodpovednosť štátu, ktorá sa zakladá na porušení práva Únie, za podobnú so žalobou, ktorú by táto spoločnosť mohla podať na základe prípadného porušenia ústavy (pozri v tomto zmysle rozsudok Preston a i., už citovaný, bod 49).

36 Čo sa však týka predmetu týchto dvoch žalôb o zodpovednosť štátu, ktoré sú uvedené v predchádzajúcom bode, treba uviesť, že sa týkajú presne toho istého predmetu, t. j. náhrady ujmy spôsobenej poškodenej osobe prijatím aktu alebo nekonaním štátu.

37 Pokiaľ ide o základné znaky týchto žalôb, treba pripomenúť, že podľa pravidla predchádzajúceho vyčerpania opravných prostriedkov, o ktoré ide vo veci samej, sa rozlišuje medzi týmito žalobami tým, že sa vyžaduje, aby navrhovateľ najskôr vyčerpal opravné prostriedky proti správne mu aktu spôsobujúce mu ujmu, len ak sa žaloba o zodpovednosť zakladá na porušení práva Únie vnútroštátnym zákonom, podľa ktorého bol tento akt prijatý.

38 Treba však uviesť, že v rozpore s tým, čo by mohlo zdanlivo vyplývať z niektorých smerovaní spornej judikatúry uvedených v bode 20 tohto rozsudku, náhrada škody spôsobená porušením práva Únie členským štátom nepodlieha požiadavke, podľa ktorej existencia takého porušenia musí vyplývať z rozsudku Súdneho dvora v prejudiciálnom konaní (pozri v tomto zmysle rozsudky Brasserie du pêcheur a Factortame, už citovaný, body 94 až 96; z 8. októbra 1996, Dillenkofer a i., C-178/94, C-179/94 a C-188/94 až C-190/94, Zb. s. I-4845, bod 28, ako aj Danske Slagterier, už citovaný, bod 37).

39 Treba však konštatovať, že vo veci samej spoločnosť Transportes Urbanos výslovne založila svoju žalobu o náhradu škody na už citovanom rozsudku Komisia/Španielsko vydanom na základe článku 226 ES, v ktorom Súdny dvor konštatoval porušenie šiestej smernice zákonom č. 37/1992.

40 Okrem toho z rozhodnutia vnútroštátneho súdu vyplýva, že Transportes Urbanos podala Rade ministrov žiadosť o náhradu škody z toho dôvodu, že lehoty na podanie žiadosti o opravu daňových priznaní podaných v zdaňovacích obdobiach 1999 a 2000 už v čase, keď bol vydaný rozsudok Komisia/Španielsko, uplynuli.

41 Ako však už bolo uvedené v bodoch 12 a 13 tohto rozsudku, uvedená žiadosť bola zamietnutá Radou ministrov práve preto, lebo Transportes Urbanos nepožiadala pred jej podaním o opravu svojich daňových priznaní.

42 Naopak, ako vyplýva z vnútroštátneho rozhodnutia, ak by Transportes Urbanos mohol založiť svoju žalobu o zodpovednosť na rozsudku Tribunal Constitucional, ktorým by bola vyhlásená neplatnosť uvedeného zákona z dôvodu porušenia ústavy, tejto žalobe by sa mohlo vyhovieť, a to bez ohľadu na to, že daná spoločnosť nepožiadala o opravu daňových priznaní pred uplynutím lehôt na podanie uvedenej žiadosti.

43 Z vyššie uvedených úvah vyplýva, že za osobitných okolností vo veci samej, ako boli opísané v rozhodnutí vnútroštátneho súdu, jediný rozdiel medzi uvedenými dvoma žalobami, ktoré sú spomenuté v bode 35 tohto rozsudku, spočíva v tom, že porušenia práva, na ktorých sa tieto žaloby zakladajú, sú konštatované, v jednom prípade rozsudkom Súdneho dvora vydaným podľa článku 226 ES a v druhom prípade rozsudkom Tribunal Constitucional.

44 Keďže v rozhodnutí vnútroštátneho súdu neboli uvedené nijaké relevantné okolnosti, na základe ktorých by bolo možné dospieť k záveru, že existujú aj iné rozdiely medzi žalobou o zodpovednosť štátu, ktorú podala Transportes Urbanos, a žalobou, ktorú by mohla podať na základe konštatovania Tribunal Constitucional o porušení ústavy, táto samotná okolnosť nestačí na stanovenie rozlišovania medzi týmito dvoma žalobami z hľadiska zásady ekvivalencie.

45 V takom prípade treba uviesť, že dve vyššie uvedené žaloby môžu byť považované za navzájom podobné v zmysle judikatúry pripomenutej v bode 35 tohto rozsudku.

46 Z toho vyplýva, že so zreteľom na okolnosti opísané vo vnútroštátnom rozhodnutí zásada ekvivalencie bráni uplatneniu takého pravidla, o aké ide vo veci samej.

47 Vzhľadom na toto konštatovanie nie je potrebné preskúmať z hľadiska zásady efektivity pravidlo predchádzajúceho vyčerpania opravných prostriedkov, ktoré je sporné vo veci samej.

48 Z vyššie uvedeného vyplýva, že na položenú otázku treba odpovedať tak, že právo Únie bráni uplatňovaniu pravidla členského štátu, podľa ktorého žalobe o zodpovednosť štátu založenej na porušení práva Únie vnútroštátnym zákonom, konštatovanom rozsudkom Súdneho dvora vydaným podľa článku 226 ES, možno vyhovieť len v prípade, že žalobca predtým vyčerpal všetky vnútroštátne opravné prostriedky, ktorými sa domáhal neplatnosti správneho aktu spôsobujúceho mu ujmu, prijatého podľa tohto zákona, hoci sa toto pravidlo neuplatňuje v prípade, že ide o žalobu o zodpovednosť štátu založenú na porušení ústavy tým istým zákonom, konštatovanom na to príslušným súdom.

O trovách

49 Vzhľadom na to, že konanie pred Súdnym dvorom má vo vzťahu k účastníkom konania vo veci samej incidenčný charakter a bolo začaté v súvislosti s prekážkou postupu v konaní pred vnútroštátnym súdom, o trovách konania rozhodne tento vnútroštátny súd. Iné trovy konania, ktoré vznikli v súvislosti s predložením pripomienok Súdnemu dvoru a nie sú trovami uvedených účastníkov konania, nemôžu byť nahradené.

Z týchto dôvodov Súdny dvor (veľká komora) rozhodol takto:

Právo Únie bráni uplatňovaniu pravidla členského štátu, podľa ktorého žalobe o zodpovednosť štátu založenej na porušení práva Únie vnútroštátnym zákonom, konštatovanom rozsudkom Súdneho dvora Európskych spoločenstiev vydaným podľa článku 226 ES, možno vyhovieť len v prípade, že žalobca predtým vyčerpal všetky vnútroštátne opravné prostriedky, ktorými sa domáhal neplatnosti správneho aktu spôsobujúceho mu ujmu, prijatého podľa tohto zákona, hoci sa toto pravidlo neuplatňuje v prípade, že ide o žalobu o zodpovednosť štátu založenú na porušení ústavy tým istým zákonom, konštatovanom na to príslušným súdom.

1 Návrh na začatie prejudiciálneho konania sa týka výkladu smernice Rady 93/104/ES z 23. novembra 1993 o niektorých aspektoch organizácie pracovného času (Ú. v. ES L 307, s. 18; Mim. vyd. 05/002, s. 197), zmenenej a doplnenej smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2000/34/ES z 22. júna 2000 (Ú. v. ES L 195, s. 41; Mim. vyd. 05/004, s. 27, ďalej len „smernica 93/104“), ako aj smernice Európskeho parlamentu a Rady 2003/88/ES zo 4. novembra 2003 o niektorých aspektoch organizácie pracovného času (Ú. v. EÚ L 299, s. 9; Mim. vyd. 05/002, s. 197).

2 Tento návrh bol podaný v rámci sporu medzi Günterom Fußom a jeho zamestnávateľom Stadt Halle vo veci návrhu na kompenzáciu, ktorý podal z dôvodu neprimeranej dĺžky pracovného času, ktorý odpracoval ako hasič v rámci služby vykonávanej v Stadt Halle.

Právny rámec

Spor vo veci samej a prejudiciálne otázky

21 G. Fuß je od 10. mája 1982 zamestnancom Stadt Halle. V roku 1998 bol vymenovaný za úradníka v služobnej hodnosti vedúceho požiarnej ochrany („Oberbrandmeister“) a od 15. decembra 2005 v hodnosti hlavného vedúceho požiarnej ochrany („Hauptbrandmeister“).

22 Do 4. januára 2007 bol G. Fuß činný v zásahovej službe protipožiarnej ochrany hasičského zboru Stadt Halle ako veliteľ hasičského vozidla. Jeho rozpis služieb stanovoval pracovný čas v priemernej dĺžke 54 hodín týždenne a zahŕňal 24-hodinové zmeny. Každá táto 24-hodinová zmena, v rámci ktorej musí byť hasič prítomný na hasičskej stanici, pozostáva z aktívnej služby a pohotovostnej služby, ktorá môže byť prerušená zásahovou činnosťou.

23 Listom z 13. decembra 2006 G. Fuß, odkazujúc na uznesenie Súdneho dvora zo 14. júla 2005, Personalrat der Feuerwehr Hamburg (C-52/04, Zb. s. I-7111), požiadal, aby jeho týždenný pracovný čas v budúcnosti nepresahoval maximálnu priemernú 48-hodinovú hranicu upravenú v článku 6 písm. b) smernice 2003/88. V tom istom liste si G. Fuß uplatnil nárok na kompenzáciu za nadčasy, ktoré v rozpore s právnou úpravou odpracoval za obdobie od 1. januára 2004 do 31. decembra 2006, a to buď vo forme náhradného voľna, alebo prostredníctvom náhrady za odpracované nadčasy.

28 Podľa uvedeného súdu môže nárok na uvoľnenie zo služby podľa vnútroštátnych právnych predpisov vyplývať len zo zásady dobrej viery v zmysle § 242 občianskeho zákonníka (Bürgerliches Gesetzbuch, ďalej len „BGB“). Tento nárok však predpokladá, že dotknutý úradník zaslal svojmu zamestnávateľovi žiadosť, aby bol zamestnaný len na pracovný čas stanovený v zákone. V takomto prípade možno kompenzáciu poskytnúť iba za pracovný čas, ktorý bol protiprávne nariadený po podaní uvedenej žiadosti.

29 Vnútroštátny súd sa však pýta, či nárok na kompenzáciu nemožno vyvodiť zo smernice 2003/88. Požiadavka najprv podať žiadosť zamestnávateľovi totiž obmedzuje praktickú účinnosť práva Únie na prípady, keď sa úradníci domáhajú dodržovania tohto práva, čo predstavuje podnecovanie k takému konaniu, ako je konanie, o aké ide vo veci samej, ktoré spočíva v dodržovaní práva Únie len v prípade, keď sa jeho uplatňovanie vyžaduje. V prejednávanej veci Stadt Halle okrem toho oznámilo, že osoby, ktoré sa dovolávajú práv vyplývajúcich z uvedenej smernice, preloží zo zásahovej služby na inú službu, a G. Fuß skutočne po tom, ako podal žiadosť, aby jeho pracovný čas neprekračoval maximálny týždenný pracovný čas, preložilo. Vzniká tiež otázka, či môže nárok na kompenzáciu vo forme náhradného voľna vyplývať z ustanovení týkajúcich sa referenčných období, ktoré sú upravené v tejto smernici.

30 *Za týchto podmienok sa Verwaltungsgericht Halle rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru tieto prejudiciálne otázky:*

1. *Vyšplývajú zo smernice [2003/88] nároky na kompenzáciu, ak zamestnávateľ (verejnoprávny subjekt zamestnávajúci štátnych úradníkov) stanovil pracovný čas, ktorý prekračuje hranicu stanovenú v článku 6 písm. b) smernice [2003/88]?*
2. *Vyšplýva v prípade kladnej odpovede na prvú otázku predmetný nárok len zo samotného porušenia smernice [2003/88], alebo právo [Únie] stanovuje ďalšie požiadavky na uplatnenie tohto nároku, ako napríklad žiadosť o skrátenie pracovného času podanú zamestnávateľovi alebo skutočnosť, že pri stanovení pracovného času došlo k zavineniu?*
3. *V prípade, že existuje nárok na kompenzáciu, vzniká otázka, či sa týka kompenzácie vo forme náhradného voľna alebo finančného odškodnenia a aké požiadavky obsahuje právo [Únie] v súvislosti s výpočtom výšky uvedeného nároku.*
4. *Sú referenčné obdobia podľa článku 16 písm. b) a/alebo článku 19 druhého odseku smernice [2003/88] priamo uplatniteľné v takom prípade, o aký ide v prejednávanej veci, v ktorom vnútroštátne právo stanovuje len pracovný čas, ktorý prekračuje maximálny pracovný čas podľa článku 6 písm. b) smernice [2003/88] bez toho, aby bola stanovená kompenzácia? V prípade kladnej odpovede na otázku o priamej uplatniteľnosti vzniká otázka, či a prípadne ako sa má kompenzácia uskutočniť, ak zamestnávateľ až do uplynutia referenčného obdobia kompenzáciu neuskutoční.*
5. *Ako treba odpovedať na prvú až štvrtú otázku podľa smernice [93/104]?*

O prejudiciálnych otázkach

Úvodné poznámky

39 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že povinnosť členských štátov vyplývajúca zo smernice, ktorou je dosiahnuť výsledok stanovený smernicou, ako aj ich povinnosť prijať všetky opatrenia všeobecnej alebo osobitnej povahy na zabezpečenie splnenia tejto povinnosti stanovená v článku 4 ods. 3 ZEÚ, sa vzťahuje na všetky orgány členských štátov. Takéto povinnosti tieto orgány zaväzujú vrátane prípadu, keď sú v postavení verejnoprávneho zamestnávateľa (rozsudok z 15. apríla 2008, Impact, C-268/06, Zb. s. I-2483, bod 85).

40 Z toho podľa judikatúry Súdneho dvora vyplýva, že v prípade, ak by nebolo možné vykladať a uplatňovať vnútroštátnu právnú úpravu v súlade s požiadavkami práva Únie, vnútroštátne súdy a správne orgány majú povinnosť uplatňovať právo Únie v celom rozsahu a chrániť práva, ktoré toto právo Únie priznáva jednotlivcom, pričom v prípade potreby neuplatnia

nijaké vnútroštátne ustanovenie, ktoré by bolo v rozpore s právom Únie (pozri v tomto zmysle rozsudky z 22. júna 1989, Costanzo, 103/88, Zb. s. 1839, bod 33; z 11. januára 2007, ITC, C-208/05, Zb. s. I-181, body 68 a 69, ako aj Fuß, už citovaný, bod 63).

O prvej otázke

42 Svojou prvou otázkou sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či právo Únie a osobitne smernica 2003/88 priznáva nárok na náhradu vzniknutej škody takému pracovníkovi, ako je G. Fuß vo veci samej, ktorý ako hasič zamestnaný v rámci zásahovej služby spadajúcej do verejného sektora odpracoval priemerný týždenný pracovný čas presahujúci maximálnu 48-hodinovú hranicu upravenú v článku 6 písm. b) tejto smernice.

43 Treba pripomenúť, že cieľom smernice 2003/88 je upraviť minimálne požiadavky určené na zlepšenie životných a pracovných podmienok pracovníkov prostredníctvom zblížovania vnútroštátnych právnych predpisov týkajúcich sa najmä dĺžky pracovného času. Cieľom tejto harmonizácie na úrovni Európskej únie v oblasti organizácie pracovného času je zaistiť lepšiu bezpečnosť a ochranu zdravia pracovníkov priznaním minimálnych dôb odpočinku, najmä denného a týždenného, ako aj primeraných prestávok v práci a stanovením maximálnej hranice týždenného pracovného času (pozri najmä rozsudky Pfeiffer a i., už citovaný, bod 76, ako aj Fuß, už citovaný, bod 32).

44 Ako správne uviedla Európska komisia, smernica 2003/88 naopak neobsahuje nijaké ustanovenie, ktoré by upravovalo sankcie uplatniteľné v prípade porušenia minimálnych požiadaviek, ktoré stanovuje, najmä čo sa týka dĺžky pracovného času, a teda neobsahuje nijaké osobitné pravidlo upravujúce náhradu škody, ktorá mohla pracovníkom z dôvodu takého porušenia vzniknúť.

45 Treba však pripomenúť, že podľa ustálenej judikatúry Súdneho dvora zásada zodpovednosti štátu za škody spôsobené jednotlivcom porušením práva Únie, ktoré sú mu pripisateľné, je súčasťou systému zmlúv, na ktorých je Únia založená (pozri v tomto zmysle rozsudky z 19. novembra 1991, Francovich a i., C-6/90 a C-9/90, Zb. s. I-5357, bod 35; z 5. marca 1996, Brasserie du pêcheur a Factortame, C-46/93 a C-48/93, Zb. s. I-1029, bod 31, ako aj z 26. januára 2010, Transportes Urbanos y Servicios Generales, C-118/08, Zb. s. I-635, bod 29).

46 Z uvedenej judikatúry vyplýva, že táto povinnosť platí v prípade každého porušenia práva Únie členským štátom, a to bez ohľadu na verejný orgán, ktorý sa tohto porušenia dopustil, a bez ohľadu na to, aký verejný orgán má podľa práva dotknutého členského štátu v zásade povinnosť túto škodu nahradiť (pozri v tomto zmysle rozsudky Brasserie du pêcheur a Factortame, už citovaný, bod 32; z 1. júna 1999, Konle, C-302/97, Zb. s. I-3099, bod 62; zo 4. júla 2000, Haim, C-424/97, Zb. s. I-5123, bod 27, a z 30. septembra 2003, Köbler, C-224/01, Zb. s. I-10239, bod 31).

47 Súdny dvor teda rozhodol, že poškodení jednotlivci majú právo na náhradu, keď sú splnené tri podmienky, t. j. že cieľom porušenej právnej normy Únie je priznať jednotlivcom práva, porušenie je dostatočne závažné a medzi týmto porušením a škodou spôsobenou poškodeným jednotlivcom existuje priama príčinná súvislosť (pozri v tomto zmysle rozsudok Transportes Urbanos y Servicios Generales, už citovaný, bod 30).

48 Uplatnenie týchto podmienok dovoľujúcich konštatovať zodpovednosť členských štátov za škody spôsobené jednotlivcom porušeniami práva Únie musia vnútroštátne súdy v zásade vykonať podľa usmernení Súdneho dvora na ich vykonanie (pozri rozsudok z 12. decembra 2006, Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, Zb. s. I-11753, bod 210 a citovanú judikatúru).

49 Čo sa týka veci samej, v tejto súvislosti treba uviesť, že pokiaľ ide o prvú podmienku, už z bodov 33 až 35 tohto rozsudku vyplýva, že článok 6 písm. b) smernice 2003/88 predstavuje v rozsahu, v akom ukladá členským štátom maximálnu hranicu priemerného týždenného pracovného času, ktorá musí byť ako minimálna požiadavka priznaná každému pracovníkovi, dôležité pravidlo sociálneho práva Únie, ktoré nemožno podrobiť akejkolvek podmienke alebo akémukoľvek obmedzeniu a ktoré jednotlivcom priznáva práva, ktorých sa môžu dovolávať priamo pred vnútroštátnymi súdmi.

50 Za týchto podmienok je zjavné, že článok 6 písm. b) smernice 2003/88 predstavuje právnu normu Únie, ktorá jednotlivcom priznáva práva, a teda že prvá podmienka týkajúca sa existencie práva na náhradu škody vo veci samej je splnená.

51 Pokiaľ ide o druhú podmienku, treba pripomenúť, že podľa judikatúry Súdneho dvora dostatočne závažné porušenie práva Únie zahŕňa zjavné a závažné prekročenie hraníc voľnej úvahy členským štátom, pričom zložky, ktoré majú byť v tejto súvislosti zohľadnené, sú predovšetkým stupeň jasnosti a presnosti porušenej právnej normy, ako aj rozsah miery voľnej úvahy, ktorý porušená norma ponecháva vnútroštátnym orgánom (pozri najmä rozsudky Brasserie du pêcheur a Factortame, už citovaný, body 55 a 56, ako aj z 25. januára 2007, Robins a i., C-278/05, Zb. s. I-1053, bod 70).

52 V každom prípade je porušenie práva Únie dostatočne závažné, pokiaľ je v zjavnom rozpore s judikatúrou Súdneho dvora v danej oblasti (pozri najmä rozsudky Brasserie du pêcheur a Factortame, už citovaný, bod 57; z 28. júna 2001, Larsy, C-118/00, Zb. s. I-5063, bod 44, a Köbler, už citovaný, bod 56).

53 Hoci ako bolo uvedené v bode 48 tohto rozsudku, vnútroštátnym súdom v zásade prislúcha, aby overili, či podmienky zodpovednosti štátov vyplývajúce z porušenia práva Únie sú splnené, treba konštatovať, že Súdny dvor má vo veci samej všetky nevyhnutné informácie na posúdenie, či sa skutkový stav vo veci samej musí kvalifikovať ako dostatočne závažné porušenie práva Únie (pozri analogicky rozsudky z 26. marca 1996, British Telecommunications, C-392/93, Zb. s. I-1631, bod 41, ako aj zo 17. októbra 1996, Denkavit a i., C-283/94, C-291/94 a C-292/94, Zb. s. I-5063, bod 49).

54 Ako Komisia správne uviedla, počas obdobia, ktorého sa týka návrh na kompenzáciu vo veci samej, teda medzi 1. januárom 2004 a 31. decembrom 2006, keď bol G. Fuß povinný na základe ArbZVO-FW z roku 1998 odpracovať v priemere 54 hodín za týždeň vrátane 24-hodinových zmien pozostávajúcich z aktívnej služby a pracovnej pohotovosti, počas ktorých musel byť prítomný na pracovisku, Súdny dvor už vydal rozsudok z 3. októbra 2000 Simap (C-303/98, Zb. s. I-7963), uznesenie z 3. júla 2001, CIG (C-241/99, Zb. s. I-5139) a rozsudok z 9. septembra 2003, Jaeger (C-151/02, Zb. s. I-8389).

55 Z tejto judikatúry Súdneho dvora, ktorá predchádza skutkovému stavu vo veci samej, jasne vyplýva, že pracovný čas zodpovedajúci pracovnej pohotovosti a pohotovostnej službe, počas ktorých je dotknutý pracovník fyzicky prítomný na pracovisku, je súčasťou pojmu „pracovný čas“ v zmysle smernice 2003/88, a teda že tento pojem bráni vnútroštátnej právnej úprave stanovujúcej priemerný týždenný pracovný čas, ktorý vzhľadom na to, že zahŕňa takéto obdobia pracovnej pohotovosti a pohotovostnej služby, prekračuje maximálnu týždennú hranicu upravenú v článku 6 písm. b) uvedenej smernice (pozri rozsudok Simap, už citovaný, body 46 až 52; uznesenie CIG, už citované, body 33 a 34, ako aj rozsudok Jaeger, už citovaný, body 68 až 71, 78 a 79).

56 Okrem toho Súdny dvor 5. októbra 2004, teda počas obdobia dotknutého vo veci samej, v už citovanom rozsudku Pfeiffer a i. potvrdil uvedenú judikatúru týkajúcu sa obdobia pracovnej pohotovosti, ktoré odpracovali pracovníci spadajúci, ako v prejednávanej veci, do oblasti civilnej obrany.

57 Keďže Súdny dvor navyše zastával názor, že táto otázka súvisiaca s pojmom „pracovný čas“ v zmysle smernice 2003/88 neponecháva priestor na akékoľvek rozumné pochybnosti, počas tohto obdobia, a to 14. júla 2005, prijal s prihliadnutím na celú judikatúru spomenutú v bodoch 53 až 55 tohto rozsudku v súlade s článkom 104 ods. 3 svojho rokovacieho poriadku už citované uznesenie Personalrat der Feuerwehr Hamburg, v ktorom rozhodol, že činnosti vykonávané zásahovými službami verejnej hasičskej služby – okrem prípadu výnimočných okolností, ku ktorým vo veci samej nedošlo – patria do rozsahu pôsobnosti smernice 2003/88, takže článok 6 písm. b) tejto smernice v zásade bráni prekročeniu 48-hodinovej hranice stanovenej pre maximálny týždenný pracovný čas vrátane zásahových služieb (pozri rozsudok Fuß, už citovaný, bod 44).

58 Za týchto podmienok je nutné konštatovať, že keďže nedodržanie požiadaviek upravených v článku 6 písm. b) smernice 2003/88 počas obdobia dotknutého vo veci samej bolo zjavným porušením judikatúry Súdneho dvora, musí sa považovať za dostatočne závažné porušenie práva Únie, a preto je vo veci samej splnená aj druhá podmienka, ktorá je nevyhnutná na uznanie existencie nároku na náhradu škody.

59 Nakoniec, pokiaľ ide o tretiu podmienku vzniku zodpovednosti štátu z dôvodu porušenia práva Únie, vnútroštátnemu súdu prislúcha, aby overil, či existuje priama príčinná súvislosť, ako zjavne vyplýva zo spisu preloženého Súdnemu dvoru, medzi uvedeným porušením článku 6 písm. b) smernice 2003/88 a škodou, ktorá vznikla G. Fußovi v dôsledku straty času odpočinku, na ktorý mal nárok, ak by bol maximálny týždenný pracovný čas upravený týmto ustanovením dodržaný.

60 V dôsledku toho sa zdá, že s výhradou overenia, ktoré musí vykonať vnútroštátny súd, sú podmienky uložené judikatúrou Súdneho dvora na priznanie nároku na náhradu škody vo veci samej splnené, čo na pojednávaní okrem iného pripustila samotná nemecká vláda.

61 V súlade s judikatúrou citovanou v bode 46 tohto rozsudku môže náhradu takejto škody spôsobenej jednotlivcovi zabezpečiť verejnoprávny subjekt, ako je vo veci samej Stadt Halle alebo spolková krajina Sasko-Anhaltsko, pokiaľ bola táto škoda spôsobená opatreniami internej povahy, ktoré tento verejnoprávny subjekt prijal v rozpore s právom Únie. Právo Únie navyše nebráni ani tomu, aby mohla zodpovednosť takéhoto verejnoprávneho subjektu za škodu spôsobenú jednotlivcovi takýmito opatreniami vzniknúť popri zodpovednosti, ktorú má samotný členský štát (pozri v tomto zmysle rozsudok Haim, už citovaný, body 31 a 32).

62 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že pokiaľ sú splnené tri podmienky pripomenuté v bode 47 tohto rozsudku, štát musí, s výhradou nároku na náhradu škody, ktorá má základ priamo v práve Únie, napraviť následky spôsobenej škody podľa vnútroštátneho práva upravujúceho zodpovednosť za spôsobenú škodu, pričom podmienky náhrady škody stanovené vo vnútroštátnych právnych úpravách nemôžu byť menej výhodné ako podmienky týkajúce sa obdobných vnútroštátnych prostriedkov nápravy (zásada ekvivalencie) a nemôžu byť upravené tak, aby viedli k praktickej nemožnosti alebo nadmernému sťaženiu získania náhrady (zásada efektivity) (rozsudky Köbler, už citovaný, bod 58; z 13. marca 2007, Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation, C-524/04, Zb. s. I-2107, bod 123, ako aj Transportes Urbanos y Servicios Generales, už citovaný, bod 31).

63 Na prvú otázku teda treba odpovedať tak, že taký pracovník, ako je G. Fuß vo veci samej, ktorý ako hasič zamestnaný v rámci zásahovej služby spadajúcej do verejného sektora odpracoval priemerný týždenný pracovný čas presahujúci priemerný týždenný pracovný čas stanovený v článku 6 písm. b) smernice 2003/88, sa môže dovoliavať práva Únie na vyvodenie zodpovednosti orgánov dotknutého členského štátu s cieľom získať náhradu škody vzniknutej v dôsledku porušenia tohto ustanovenia.

O druhej otázke

64 Prvou časťou svojej druhej otázky sa vnútroštátny súd pýta, či právo Únie bráni takej vnútroštátnej právnej úprave, o akú ide vo veci samej, ktorá právo pracovníka zamestnaného vo verejnom sektore na náhradu škody vzniknutej v dôsledku porušenia právnej normy Únie, v prejednávanej veci článku 6 písm. b) smernice 2003/88, zo strany orgánov dotknutého členského štátu, podriaďuje dodatočnej podmienke, ktorou je zavinenie zo strany zamestnávateľa. Druhou časťou tejto otázky sa vnútroštátny súd pýta, či toto právo na náhradu škody môže podliehať povinnosti najprv požiadať zamestnávateľa, aby toto ustanovenie dodržoval.

O podmienke týkajúcej sa zavinenia zo strany zamestnávateľa

65 Treba pripomenúť, že podľa judikatúry Súdneho dvora postačujú na to, aby jednotlivcom vzniklo právo na náhradu škody, tri podmienky spomenuté v bode 47 tohto rozsudku (pozri rozsudky Brasserie du pêcheur a Factortame, už citovaný, bod 66, ako aj Köbler, už citovaný, bod 57).

66 Z toho vyplýva, že právo Únie vôbec nevyklučuje, aby zodpovednosť štátu za porušenie tohto práva mohla byť na základe vnútroštátneho práva vyvodená aj za menej prísnych podmienok (pozri rozsudok Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation, už citovaný, bod 115 a citovanú judikatúru), ale bráni tomu, aby v tejto súvislosti ukladalo ďalšie podmienky.

67 Súdny dvor už rozhodol, že aj keď niektoré subjektívne a objektívne okolnosti, ktoré možno v rámci vnútroštátneho právneho systému viazať na pojem „zavinenie“, môžu byť s ohľadom na judikatúru pripomenutú v bode 51 tohto rozsudku

relevantné pre posúdenie, či je porušenie práva Únie dostatočne závažné, pravdou zostáva, že povinnosť nahradiť škodu spôsobenú jednotlivcom nemôže podliehať podmienke vyplývajúcej z pojmu „zavinenie“, ktorý presahuje dostatočne závažné porušenie práva Únie. Uloženie takejto dodatočnej podmienky by totiž znamenalo spochybnenie práva na náhradu škody, ktoré má základ v právnom poriadku Únie (pozri rozsudky Brasserie du pêcheur a Factortame, už citovaný, body 78 až 80, ako aj Haim, už citovaný, bod 39).

68 Tak by to pritom bolo v prípade uloženia podmienky, podľa ktorej by v takej veci ako vo veci samej právo na náhradu škody vzniknutej z dôvodu porušenia práva Únie podliehalo dôkazu existencie osobitného zavinenia, ako je úmysel alebo nedbanlivosť, ktorého sa dopustil zamestnávateľ, v prejednávanej veci Stadt Halle, keďže ArbZVO-FW z roku 1998, ako vyplýva z bodov 51 až 58 tohto rozsudku, predstavuje samo osebe dostatočne závažné porušenie práva Únie.

69 Vnútroštátnemu súdu však prislúcha, aby vo veci, ktorá mu bola predložená, určil, či je takáto dodatočná podmienka skutočne stanovená v uvedenej vnútroštátnej právnej úprave, keďže nemecká vláda tak vo svojich písomných pripomienkach, ako aj na pojednávaní uviedla, že právo na náhradu škody nie je podľa vnútroštátneho práva vôbec podmienené zavinením zamestnávateľa.

70 Na prvú časť druhej otázky teda treba odpovedať tak, že právo Únie bráni takej vnútroštátnej právnej úprave, o akú ide vo veci samej, ktorá právo pracovníka zamestnaného vo verejnom sektore na náhradu škody vzniknutej v dôsledku porušenia právnej normy Únie, v prejednávanej veci článku 6 písm. b) smernice 2003/88, zo strany orgánov členského štátu podriaďuje, čo musí overiť vnútroštátny súd, podmienke vyplývajúcej z pojmu „zavinenie“, ktorý presahuje dostatočne závažné porušenie uvedeného práva.

O podmienke týkajúcej sa povinnosti najprv podať žiadosť zamestnávateľovi

71 Podľa Stadt Halle a nemeckej vlády je podmienka, podľa ktorej sa najprv musí žiadosť podať zamestnávateľovi a ktorá vychádza z vnútroštátnej judikatúry, odôvodnená skutočnosťou, že právo každého úradníka na kompenzáciu vo forme náhradného voľna v prípade, ak jeho pracovný čas presiahol pracovný čas stanovený právnymi predpismi, je založené na zásade dobrej viery zakotvenej v § 242 BGB, a teda je neoddeliteľnou súčasťou vzťahu dôvery, ako aj služobného vzťahu medzi úradníkom a verejnoprávnym zamestnávateľom. Táto požiadavka poskytuje zamestnávateľovi možnosť zorganizovať sa tak, aby dodržal túto povinnosť kompenzácie, a príslušným spôsobom upraviť rozpis služieb. Stadt Halle v tejto súvislosti dodáva, že uvedená požiadavka odráža vôľu vnútroštátneho zákonodarcu zabrániť v záujme zabezpečenia kontinuity verejnej služby akumulácii veľkého počtu hodín náhradného voľna z dôvodu kompenzácie.

72 V tejto súvislosti treba pripomenúť, ako vyplýva z judikatúry citovanej v bode 62 tohto rozsudku, že pokiaľ neexistujú ustanovenia práva Únie v danej oblasti, členským štátom prislúcha, aby upravili procesné podmienky žalôb zameraných na zabezpečenie ochrany práv, ktoré osobám podliehajúcim súdnej právomoci vyplývajú z práva Únie, za predpokladu, že takéto podmienky sú v súlade so zásadami ekvivalencie a efektivity (pozri rozsudky zo 14. decembra 1995, Peterbroeck, C-312/93, Zb. s. I-4599, bod 12; Impact, už citovaný, bod 46, a z 29. októbra 2009, Pontin, C-63/08, Zb. s. I-10467, bod 43).

73 Pokiaľ ide o dodržiavanie zásady ekvivalencie, zo skutočností poskytnutých Súdnemu dvoru v tejto veci vyplýva, ako tvrdí nemecká vláda, že požiadavka najprv podať žiadosť zamestnávateľovi, keďže je založená na zásade dobrej viery upravenej v § 242 BGB, sa zjavne týka, čo však musí overiť vnútroštátny súd, všetkých žalôb podaných úradníkmi proti svojmu zamestnávateľovi na účely náhrady vzniknutej škody, či už táto škoda vyplýva z porušenia vnútroštátneho práva alebo z porušenia práva Únie.

74 Vnútroštátny súd sa naopak pýta, či táto podmienka nie je v rozpore so zásadou efektivity, keďže by mohla nadmerne sťažovať vykonávanie práva Únie.

75 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že pokiaľ ide o uplatnenie dostupných právnych prostriedkov na účely spochybnenia zodpovednosti členského štátu za porušenia práva Únie, Súdny dvor už konštatoval, že vnútroštátny súd môže overiť, či poškodená osoba vyvinula primerané úsilie na to, aby sa vyhla škode alebo obmedzila jej výšku, a či najmä v primeranom čase využila všetky právne prostriedky, ktoré mala k dispozícii (rozsudky Brasserie du pêcheur a Factortame, už citovaný, bod 84; Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation, už citovaný, bod 124, ako aj z 24. marca 2009, Danske Slagterier, C-445/06, Zb. s. I-2119, bod 60).

76 Podľa zásady, ktorá je spoločná právnym systémom členských štátov, musí totiž poškodená osoba pod hrozbou toho, že sama bude musieť znášať škodu, vyvinúť primerané úsilie, aby obmedzila rozsah škody (rozsudky z 19. mája 1992, Mulder a i./Rada a Komisia, C-104/89 a C-37/90, Zb. s. I-3061, bod 33; Brasserie du pêcheur a Factortame, už citovaný, bod 85, ako aj Danske Slagterier, už citovaný, bod 61).

77 Z judikatúry Súdného dvora však vyplýva, že by bolo v rozpore so zásadou efektivity uložiť poškodeným osobám povinnosť systematicky využívať všetky právne prostriedky, ktoré sú im k dispozícii, aj keď by to spôsobilo nadmerné ťažkosti alebo by to od nich nebolo možné rozumne vyžadovať (rozsudok Danske Slagterier, už citovaný, bod 62).

78 Súdny dvor už teda rozhodol, že výkon práv priznaných jednotlivcom priamo uplatniteľnými ustanoveniami práva Únie by bol znemožnený alebo nadmerne sťažený, ak by ich návrhy na náhradu škody založené na porušení práva Únie museli byť zamietnuté alebo čiastočne zamietnuté iba z toho dôvodu, že sa jednotlivci nedomáhali práva, ktoré im priznáva právo Únie a ktoré im vnútroštátny zákon odoprel, s cieľom napadnúť zamietnutie členského štátu prostredníctvom právnych prostriedkov určených na tento účel, dovoľávajúc sa prednosti a priameho účinku práva Únie (pozri rozsudky z 8. marca 2001, Metallgesellschaft a i., C-397/98 a C-410/98, Zb. s. I-1727, bod 106, ako aj Danske Slagterier, už citovaný, bod 63).

86 Za týchto podmienok treba dospieť k záveru, že nemožno považovať za primerané požadovať od takého pracovníka, ktorému rovnako ako G. Fušovi vznikla škoda z dôvodu, že jeho zamestnávateľ porušil práva priznané článkom 6 písm. b) smernice 2003/88, aby na účely uplatnenia nároku na získanie náhrady tejto škody najprv podal žiadosť tomuto zamestnávateľovi.

87 Z toho vyplýva, že požiadavka takejto predchádzajúcej žiadosti je v rozpore so zásadou efektivity.

90 V dôsledku toho treba na druhú časť druhej otázky odpovedať tak, že právo Únie bráni takej vnútroštátnej právnej úprave, o akú ide vo veci samej, ktorá podriaďuje právo pracovníka zamestnaného vo verejnom sektore na náhradu škody vzniknutej v dôsledku porušenia článku 6 písm. b) smernice 2003/88 zo strany dotknutého členského štátu podmienke, aby o dodržovanie tohto ustanovenia najprv požiadal svojho zamestnávateľa.

O tretej a štvrtej otázke

91 Svojou treťou a štvrtou otázkou, ktoré treba preskúmať spoločne, sa vnútroštátny súd pýta na formu práva na náhradu škody, ako aj na spôsob jej výpočtu.

92 Pokiaľ ide o formu a spôsob výpočtu náhrady škody, treba zdôrazniť, že náhrada škôd spôsobených jednotlivcom porušením práva Únie musí byť primeraná vzniknutej škode, aby mohla zabezpečiť skutočnú ochranu ich práv (rozsudok Brasserie du pêcheur a Factortame, už citovaný, bod 82).

93 Ako už vyplýva z bodu 62 tohto rozsudku, v prípade neexistencie práva Únie v tejto oblasti je na vnútroštátnom poriadku dotknutého členského štátu, aby za predpokladu, že budú dodržané zásady ekvivalencie a efektivity, stanovil kritériá umožňujúce určiť rozsah náhrady škody (rozsudok Brasserie du pêcheur a Factortame, už citovaný, bod 83).

94 Z toho vyplýva, že je na vnútroštátnom práve členských štátov, aby pri dodržaní oboch zásad uvedených v predchádzajúcom bode jednak určili, či sa náhrada škody spôsobená jednotlivcovi porušením ustanovení smernice 2003/88 musí poskytnúť vo forme udelenia dodatočného náhradného voľna alebo vo forme finančného odškodnenia, a jednak definovali pravidlá týkajúce sa spôsobu výpočtu tejto náhrady.

95 Pokiaľ ide konkrétne o formu, ktorú musí mať náhrada škody, treba zdôrazniť, že keďže ani udelenie dodatočného náhradného voľna, ani poskytnutie finančného odškodnenia zjavne nerobí poskytnutie takejto náhrady prakticky nemožným alebo mimoriadne zložitým, vnútroštátny súd sa musí osobitne ubezpečiť, že zvolený spôsob náhrady škody je v súlade so zásadou ekvivalencie, ktorú treba posúdiť s prihliadnutím na náhrady škody poskytované vnútroštátnymi súdmi v rámci sťažností alebo podobných žalôb vychádzajúcich z vnútroštátneho práva.

96 V tejto súvislosti treba spresniť, na rozdiel od toho, čo tvrdí G. Fuß a Komisia, že zo smernice 2003/88 nemožno vyvodit', že právo Únie uprednostňuje niektorú z týchto foriem náhrady škody, keďže táto smernica neobsahuje nijaké ustanovenie týkajúce sa náhrady škody vzniknutej porušením jej ustanovení.

97 Pokiaľ ide o referenčné obdobia upravené v článkoch 16 až 19 smernice 2003/88 na uplatnenie článku 6 písm. b) tejto smernice na účely stanovenia týždenného priemerného pracovného času, v takej veci ako vo veci samej nemôžu byť v žiadnom prípade relevantné, keďže aj keď tieto ustanovenia majú v tejto súvislosti priamy účinok (rozsudok Simap, už citovaný, bod 70), je nesporné, že všetky dotknuté referenčné obdobia uplynuli, pokiaľ ide o obdobie uvedené v návrhu na náhradu škody, ktorý vo veci samej podal G. Fuß.

98 V dôsledku toho treba na tretiu a štvrtú otázku odpovedať tak, že náhrada škody zo strany orgánov členských štátov, ktorú tieto orgány spôsobili jednotlivcom porušením práva Únie, musí byť primeraná vzniknutej škode. V prípade neexistencie ustanovení práva Únie v danej oblasti je na vnútroštátnom práve dotknutého členského štátu, aby pri rešpektovaní zásad rovnocennosti a efektivity jednak určilo, či škoda vzniknutá takému pracovníkovi, ako je G. Fuß vo veci samej, v dôsledku porušenia právnej normy Únie, musí byť nahradená udelením dodatočného náhradného voľna alebo finančným odškodnením, a jednak definovalo pravidlá týkajúce sa spôsobu výpočtu tejto náhrady. Referenčné obdobia upravené v článkoch 16 až 19 smernice 2003/88 sú v tejto súvislosti irelevantné.

O piatej otázke

99 Vzhľadom na to, čo bolo uvedené v bode 32 tohto rozsudku, treba na piatu otázku odpovedať tak, že odpovede na otázky položené vnútroštátnym súdom sú totožné bez ohľadu na to, či sa na skutkový stav vo veci samej vzťahujú ustanovenia smernice 93/104 alebo ustanovenia smernice 2003/88.

O trovách

100 Vzhľadom na to, že konanie pred Súdny dvorom má vo vzťahu k účastníkom konania vo veci samej incidenčný charakter a bolo začaté v súvislosti s prekážkou postupu v konaní pred vnútroštátnym súdom, o trovách konania rozhodne tento vnútroštátny súd. Iné trovy konania, ktoré vznikli v súvislosti s predložením pripomienok Súdnemu dvoru a nie sú trovami uvedených účastníkov konania, nemôžu byť nahradené.

Z týchto dôvodov Súdny dvor (druhá komora) rozhodol takto:

- Taký pracovník, ako je G. Fuß vo veci samej, ktorý ako hasič zamestnaný v rámci zásahovej služby spadajúcej do verejného sektora odpracoval priemerný týždenný pracovný čas presahujúci priemerný týždenný pracovný čas stanovený v článku 6 písm. b) smernice Európskeho parlamentu a Rady 2003/88/ES zo 4. novembra 2003 o niektorých aspektoch organizácie pracovného času, sa môže dovolávať práva Únie na vyvodenie zodpovednosti orgánov dotknutého členského štátu s cieľom získať náhradu škody vzniknutej v dôsledku porušenia tohto ustanovenia.**
- Právo Únie bráni takej vnútroštátnej právnej úprave, o akú ide vo veci samej,**
 - ktorá podriaďuje, čo musí overiť vnútroštátny súd, právo pracovníka zamestnaného vo verejnom sektore na náhradu škody vzniknutej v dôsledku porušenia právnej normy Únie, v prejednávanej veci článku 6 písm. b) smernice 2003/88, zo strany orgánov členského štátu podmienke vyplývajúcej z pojmu „zavinenie“, ktorý presahuje dostatočne závažné porušenie uvedeného práva, a
 - ktorá podriaďuje právo pracovníka zamestnaného vo verejnom sektore na náhradu škody vzniknutej v dôsledku porušenia článku 6 písm. b) smernice 2003/88 zo strany dotknutého členského štátu podmienke, aby o dodržovanie tohto ustanovenia najprv požiadal svojho zamestnávateľa.

3. Náhrada škody zo strany orgánov členských štátov, ktorú tieto orgány spôsobili jednotlivcom porušením práva Únie, musí byť primeraná vzniknutej škode. V prípade neexistencie ustanovení práva Únie v danej oblasti je na vnútroštátnom práve dotknutého členského štátu, aby pri rešpektovaní zásad rovnocennosti a efektivity jednak určilo, či škoda vzniknutá takému pracovníkovi, ako je G. Fuß vo veci samej, v dôsledku porušenia právnej normy Únie musí byť nahradená udelením dodatočného náhradného voľna alebo finančným odškodnením, a jednak definovalo pravidlá týkajúce sa spôsobu výpočtu tejto náhrady. Referenčné obdobia upravené v článkoch 16 až 19 smernice 2003/88 sú v tejto súvislosti irelevantné.
4. Odpovede na otázky položené vnútroštátnym súdom sú totožné bez ohľadu na to, či sa na skutkový stav vo veci samej vzťahujú ustanovenia smernice Rady 93/104/ES z 23. novembra 1993 o niektorých aspektoch organizácie pracovného času, zmenenej a doplnenej smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2000/34/ES z 22. júna 2000, alebo ustanovenia smernice 2003/88.

Rozsudok Súdneho dvora z 9. septembra 2015, Ferreira da Silva e Brito, C-160/14

1Návrh na začatie prejudiciálneho konania sa týka výkladu článku 1 ods. 1 smernice Rady 2001/23/ES z 12. marca 2001 o aproximácii zákonov členských štátov týkajúcich sa zachovania práv zamestnancov pri prevodoch podnikov, závodov alebo častí podnikov alebo závodov ([Ú. v. ES L 82, s. 16](#); Mim. vyd. 05/004, s. 98), článku 267 tretieho odseku ZFEÚ, ako aj niektorých všeobecných zásad práva Únie.

2Tento návrh bol podaný v rámci sporu medzi pánom J. F. Ferreirom da Silvom e Britom, ako aj 96 ďalšími osobami na jednej strane a Estado português (portugalský štát) na druhej strane vo veci údajného porušenia práva Únie, ktorého sa dopustil Supremo Tribunal de Justiça (Najvyšší súd).

Spor vo veci samej a prejudiciálne otázky

8Dňa 19. februára 1993 došlo k zrušeniu spoločnosti Air Atlantis SA (ďalej len „AIA“), založenej v roku 1985 a pôsobiacej v odvetví nepravidelnej leteckej dopravy (charterových letov). V tejto súvislosti došlo k hromadnému prepusteniu žalobcov vo veci samej.

9Od 1. mája 1993 spoločnosť TAP, ktorá bola hlavným akcionárom spoločnosti AIA, začala prevádzkovať časť letov, ktoré sa AIA zaviazala uskutočniť v období od 1. mája 1993 do 31. októbra 1993. TAP tiež vykonávala určité charterové lety, pričom na tomto trhu dovtedy nepôsobila, keďže išlo o trasy, na ktorých predtým prevádzkovala lety AIA. Na tento účel TAP využívala časť vybavenia, ktoré AIA využívala na svoje činnosti, najmä štyri lietadlá. TAP tiež platila príslušné nájomné vyplývajúce z lízingových zmlúv na tieto lietadlá a prevzala kancelárske vybavenie, ktoré AIA mala a používala vo svojich priestoroch v Lisabone a vo Fare (Portugalsko), ako aj ďalšie hnutelné veci. TAP navyše zamestnala niektorých bývalých zamestnancov spoločnosti AIA.

10Žalobcovia vo veci samej následne podali na Tribunal do Trabalho de Lisboa (Pracovný súd v Lisabone) žalobu, ktorou napadli toto hromadné prepúšťanie, pričom sa domáhali svojho opätovného prijatia do zamestnania v spoločnosti TAP a vyplatenia svojich miezd.

11Tribunal do Trabalho de Lisboa svojím rozsudkom zo 6. februára 2007 čiastočne vyhovel žalobe, ktorou žalobcovia napadli hromadné prepúšťanie, pričom uvedený súd nariadil opätovné prijatie žalobcov vo veci samej do zamestnania v príslušných kategóriách, ako aj vyplatenie náhrady škody. Tribunal do Trabalho de Lisboa v odôvodnení svojho rozsudku uviedol, že v posudzovanom prípade došlo k aspoň čiastočnému prevodu závodu, keďže identita závodu zostala zachovaná a jeho činnosti sa vykonávali naďalej, pričom TAP nahradila bývalého zamestnávateľa v pracovnoprávných vzťahoch.

12Proti tomuto rozsudku bolo podané odvolanie na Tribunal da Relação de Lisboa (Odvolací súd v Lisabone), ktorý svojím rozsudkom zo 16. januára 2008 zrušil prvostupňový rozsudok v rozsahu, v akom bola spoločnosti TAP uložená povinnosť opätovne prijať žalobcov vo veci samej do zamestnania a vyplatiť im náhradu škody, lebo právo napadnúť predmetné hromadné prepúšťanie žalobou zaniklo.

13Žalobcovia vo veci samej následne podali dovolanie na Supremo Tribunal de Justiça, ktorý svojím rozsudkom z 25. februára 2009 rozhodol, že hromadné prepúšťanie netrpí nijakou právnou vadou. Uvedený súd poznamenal, že na to, aby išlo o prevod závodu, nepostačuje „samotné pokračovanie“ podnikateľskej činnosti, keďže je tiež potrebné, aby sa zachovala identita závodu. V prejednávanej veci však TAP pri prevádzkovaní letov počas leta 1993 nevyužívala „subjekt“ s rovnakou identitou ako „subjekt“, ktorý predtým patrilo spoločnosti AIA. Vzhľadom na to, že tieto dva „subjekty“ nie sú totožné, nie je možné, aby došlo k prevodu závodu.

14Supremo Tribunal de Justiça rovnako zastával názor, že nedošlo k prevedeniu klientely zo spoločnosti AIA na spoločnosť TAP. Navyše podľa tohto súdu spoločnosť AIA vlastnila závod, ktorý bol viazaný na určitý majetok, v prejednávanej veci licenciou, ktorá nebola prevoditeľná, čo znemožňovalo prevod závodu, takže predmetom predaja mohli byť len jednotlivé veci a nie samotný závod.

15Pokiaľ ide o uplatnenie práva Únie, Supremo Tribunal de Justiça poukázal na to, že Súdny dvor, ktorý rozhodoval o situáciách, v ktorých podnik pokračoval v činnosti, ktorú dovtedy uskutočňoval iný podnik, rozhodol, že táto „samotná okolnosť“ neumožňuje dospieť k záveru, že došlo k prevodu hospodárskeho subjektu, keďže „subjekt nemožno obmedziť na činnosť, ktorú vykonáva“.

16Keďže niektorí zo žalobcov vo veci samej navrhli, aby Supremo Tribunal de Justiça podal na Súdny dvor návrh na začatie prejudiciálneho konania, Supremo Tribunal de Justiça poznamenal, že „povinnosť podať návrh na začatie prejudiciálneho konania, ktorú majú vnútroštátne súdne orgány, proti ktorých rozhodnutiam nie je prípustný opravný prostriedok podľa

vnútroštátneho práva, existuje len vtedy, ak sa tieto súdne orgány domnievajú, že spor, ktorý prejednávajú, treba rozhodnúť na základe práva Únie, pokiaľ vznikla otázka týkajúca sa výkladu tohto práva“. Navyše vzhľadom na judikatúru Súdneho dvora týkajúcu sa výkladu pravidiel Únie o prevode závodu nevzniká pri výklade uvedených pravidiel „nijaká významná pochybnosť, ktorá by si vyžadovala podanie návrhu na začatie prejudiciálneho konania“.

- 17Supremo Tribunal de Justiça tiež konštatoval, že „samotný Súdny dvor výslovne uznal, že správne uplatnenie práva [Únie] môže byť natoľko zrejmé, že nevyvoláva nijakú opodstatnenú pochybnosť o tom, ako treba odpovedať na vzniknutú otázku, pričom povinnosť podať návrh na začatie prejudiciálneho konania je vylúčená aj v tomto prípade. [Podľa tohto vnútroštátneho súdu] však so zreteľom na obsah [ustanovení práva Únie] spomenutých [žalobcami vo veci samej], na ich výklad zo strany Súdneho dvora a na zohľadnené okolnosti prejednávaného prípadu... nevznik[la] pri výklade nijaká významná pochybnosť, ktorá by si vyžadovala podanie návrhu na začatie prejudiciálneho konania“.
- 18Supremo Tribunal de Justiça navyše zdôraznil, že „Súdny dvor už vytvoril širokú a ustálenú judikatúru týkajúcu sa výkladu predpisov [práva Únie], ktoré sa týkajú ‚prevodu závodu‘, a to do takej miery, že... smernica [2001/23] už odráža konsolidáciu pojmov, ktoré stanovuje, v nadväznosti na uvedenú judikatúru, pričom tieto pojmy sú v súčasnosti sformulované v judikatúre (Spoločenstva a dokonca aj vo vnútroštátnej judikatúre) tak jasne, že v prejednávanom prípade [nebolo] potrebné obrátiť sa najprv na Súdny dvor“.
- 19Žalobcovia vo veci samej následne podali žalobu o náhradu škody založenú na mimozmluvnej občianskoprávnej zodpovednosti proti portugalskému štátu, ktorou sa domáhali, aby súd uložil portugalskému štátu povinnosť nahradiť určitú spôsobenú majetkovú škodu. Na podporu svojej žaloby tvrdia, že rozsudok Supremo Tribunal de Justiça je zjavne nezákonný, lebo v ňom bol podaný nesprávny výklad pojmu ‚prevod závodu‘ v zmysle smernice 2001/23 a tento súd porušil svoju povinnosť položiť Súdnemu dvoru relevantné prejudiciálne otázky týkajúce sa výkladu práva Únie.
- 20Portugalský štát tvrdil, že podľa článku 13 ods. 2 RRCEE musí byť nárok na náhradu škody založený na predchádzajúcom zrušení rozhodnutia spôsobujúceho ujmu príslušným súdom, pričom pripomenul, že vzhľadom na to, že rozsudok Supremo Tribunal de Justiça nebol zrušený, nemožno vyplatiť požadovanú náhradu škody.
- 21Vnútroštátny súd uvádza, že je potrebné určiť, či je rozsudok Supremo Tribunal de Justiça zjavne nezákonný z dôvodu, že obsahuje nesprávny výklad pojmu ‚prevod závodu‘ z hľadiska smernice 2001/23 vzhľadom na skutkové okolnosti, ktoré uvedenému súdu boli známe. Okrem toho je potrebné určiť, či bol Supremo Tribunal de Justiça povinný podať návrh na začatie prejudiciálneho konania v súlade so žiadosťou, ktorá mu bola predložená.

22*Za týchto podmienok sa Varas Cíveis de Lisboa (Občianskoprávne senáty v Lisabone) rozhodli prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru tieto prejudiciálne otázky:*

„1. Má sa smernica 2001/23, konkrétne jej článok 1 ods. 1, vykladať v tom zmysle, že pojem ‚prevod závodu‘ sa vzťahuje na situáciu, v ktorej dochádza k zrušeniu podniku pôsobiaceho na trhu s charterovými letmi rozhodnutím jeho väčšinového akcionára, ktorý je podnikom pôsobiacim v odvetvi leteckej dopravy, a materský podnik v súvislosti s likvidáciou:

- preberá práva a povinnosti zrušenej spoločnosti vyplývajúce zo zmlúv o nájme lietadiel a z platných zmlúv o charterových letoch uzavretých s cestovnými kancelárkami,
- vykonáva činnosť, ktorú predtým uskutočňovala spoločnosť zrušená likvidáciou,
- opäť prijme do zamestnania niektorých zamestnancov, ktorí dovtedy pracovali v spoločnosti zrušenej likvidáciou, a prideli im rovnaké úlohy,
- prevezme drobný hmotný majetok zrušenej spoločnosti?

2. Má sa článok 267 ZFEÚ vykladať v tom zmysle, že Supremo Tribunal de Justiça bol vzhľadom na skutočnosti opísané v prvej otázke a na okolnosť, že nižšie vnútroštátne súdy, ktoré rozhodovali vo veci, vydali protichodné rozhodnutia, povinný položiť Súdnemu dvoru prejudiciálnu otázku týkajúcu sa výkladu pojmu ‚prevod závodu‘ na účely článku 1 ods. 1 smernice 2001/23?

3. Odporuje uplatnenie vnútroštátneho predpisu, podľa ktorého je predpokladom uplatnenia nároku na náhradu škody proti štátu predchádzajúce zrušenie rozhodnutia spôsobujúceho ujmu, právu Únie, a najmä zásadám stanoveným Súdnym dvorom v rozsudku Köbler (C-224/01, [EU:C:2003:513](#)), ktoré sa týkajú zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú jednotlivcom z dôvodu porušenia práva Únie, ktorého sa dopustil vnútroštátny súdny orgán, proti ktorého rozhodnutiu nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva?“

O prejudiciálnych otázkach

O druhej otázke

36Svojou druhou otázkou chce vnútroštátny súd zistiť, či sa má vzhľadom na skutočnosti, o ktoré ide vo veci samej, a najmä z dôvodu, že nižšie súdy vydali protichodné rozhodnutia v súvislosti s výkladom pojmu ‚prevod závodu‘ v zmysle článku 1 ods. 1 smernice 2001/23, článok 267 tretí odsek ZFEÚ vykladať v tom zmysle, že súd, proti ktorého rozhodnutiam nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva, je v zásade povinný položiť Súdnemu dvoru prejudiciálnu otázku týkajúcu sa výkladu tohto pojmu.

37Aj keď konanie zavedené článkom 267 ZFEÚ je v tejto súvislosti nástrojom spolupráce medzi Súdnym dvorom a vnútroštátnymi súdmi, prostredníctvom ktorého Súdny dvor poskytuje týmto súdom výklad práva Únie, ktorý potrebujú pre riešenie sporov, o ktorých majú rozhodovať, nič to nemení na tom, že pokiaľ proti rozhodnutiu vnútroštátneho súdu neexistuje nijaký opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva, tento vnútroštátny súd je v zásade povinný obrátiť sa na Súdny dvor podľa článku 267 tretieho odseku ZFEÚ, pokiaľ je v konaní pred ním nastolená otázka týkajúca sa výkladu práva Únie (pozri rozsudok Consiglio nazionale dei geologi a Autorità garante della concorrenza e del mercato, C-136/12, [EU:C:2013:489](#), bod 25 a citovanú judikatúru).

- 38Pokiaľ ide teda o rozsah uvedenej povinnosti, z dlhodobou ustálenou judikatúrou nadväzujúcej na vyhlásenie rozsudku Cilfit a i. (283/81, [EU:C:1982:335](#)) vyplýva, že súd, proti ktorého rozhodnutiam nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva, má v prípade, ak v konaní pred ním vznikne otázka týkajúca sa práva Únie, povinnosť obrátiť sa na Súdny dvor, pokiaľ nekonštatoval, že nastolená otázka nie je relevantná alebo že k príslušnému ustanoveniu práva Únie už bol podaný výklad Súdneho dvora, alebo že správne uplatnenie práva Únie je tak jasné, že tu nie je priestor na žiadne dôvodné pochybnosti.
- 39Súdny dvor navyše spresnil, že existenciu takejto možnosti treba posúdiť v závislosti na charakteristikách vlastných právu Únie, osobitných ťažkostiach, ktoré predstavuje jeho výklad, a riziku rozdielov v judikatúre v rámci Únie (rozsudok Intermodal Transports, C-495/03, [EU:C:2005:552](#), bod 33).
- 40Len vnútroštátnemu súdu prislúcha, aby posúdil, či je správne uplatnenie práva Únie také jasné, že niet miesta na žiadne dôvodné pochybnosti, a aby v dôsledku toho rozhodol, že sa zdrží predloženia otázky Súdnemu dvoru týkajúcej sa výkladu práva Únie, ktorá vznikla pri konaní na tomto súde (pozri rozsudok Intermodal Transports, C-495/03, [EU:C:2005:552](#), bod 37 a citované judikatúry).
- 41Samotná existencia protichodných rozhodnutí vydaných ostatnými vnútroštátnymi súdmi nemôže byť v tejto súvislosti rozhodujúcim prvkom, ktorý môže uložiť povinnosť stanovenú v článku 267 treťom odseku ZFEÚ.
- 42Súd rozhodujúci v poslednom stupni totiž môže bez ohľadu na určitý výklad ustanovenia práva Únie, ktorý vykonali nižšie súdy, usúdiť, že výklad uvedeného ustanovenia, ktorý navrhuje poskytnúť, odlišný od výkladu poskytnutého týmito súdmi považuje bez akýkoľvek dôvodných pochybností za správny.
- 43Treba pritom zdôrazniť, že pokiaľ ide o oblasť, o ktorú ide v prejednávanej príhode, a ako vyplýva z bodov 24 až 27 tohto rozsudku, výklad pojmu „prevod závodu“ vyvolal množstvo otázok zo strany veľkého počtu vnútroštátnych súdov, ktoré tak boli nútené obrátiť sa na Súdny dvor. Tieto otázky svedčia nielen o existujúcich problémoch pri výklade, ale tiež o prítomnosti rizík spočívajúcich v rozdielnej judikatúre na úrovni Únie.
- 44Z toho vyplýva, že za okolností, o aké ide vo veci samej, ktoré sa vyznačujú protichodnými smermi v judikatúre na vnútroštátnej úrovni v súvislosti s pojmom „prevod závodu“ v zmysle smernice 2001/23 a zároveň opakujúcimi sa problémami pri výklade tohto pojmu v jednotlivých členských štátoch, sa vnútroštátny súd, proti ktorého rozhodnutiam nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva, musí obrátiť na Súdny dvor, aby tak zabránil riziku, že dôjde k nesprávnemu výkladu práva Únie.
- 45Z predchádzajúcich úvah vyplýva, že na druhú otázku treba odpovedať tak, že článok 267 tretí odsek ZFEÚ sa má vykladať v tom zmysle, že súd, proti ktorého rozhodnutiam nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva, je za okolností, o aké ide vo veci samej, ktoré sa vyznačujú rozdielnymi rozhodnutiami nižších súdov v súvislosti s výkladom tohto pojmu a zároveň opakujúcimi sa problémami pri jeho výklade v jednotlivých členských štátoch, je v zásade povinný predložiť Súdnemu dvoru návrh na začatie prejudiciálneho konania týkajúci sa výkladu pojmu „prevod závodu“ v zmysle článku 1 ods. 1 smernice 2001/23.
- O tretej otázke
- 46Svojou treťou otázkou chce vnútroštátny súd v podstate zistiť, či právo Únie, a najmä zásady stanovené Súdnym dvorom v oblasti zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú jednotlivcom z dôvodu porušenia práva Únie, ktorého sa dopustil vnútroštátny súdny orgán, proti ktorého rozhodnutiu nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva, sa majú vykladať v tom zmysle, že im odporujú vnútroštátne právne predpisy, ktoré vyžadujú predchádzajúce zrušenie rozhodnutia spôsobujúceho ujmu, ktoré vydal tento súd, pričom takéto zrušenie je prakticky vylúčené.
- 47V tejto súvislosti je dôležité pripomenúť, že s prihliadnutím na rozhodujúcu úlohu, ktorú zohráva súdna moc pri ochrane práv prislúchajúcich jednotlivcovi na základe pravidiel práva Únie, by bola ohrozená plná účinnosť týchto ustanovení a zmenšená ochrana z nich vyplývajúca, ak by jednotlivci za určitých podmienok nemohol získať nijaké odškodnenie v prípade porušenia jeho práv v dôsledku porušenia práva Únie, ktoré sa zakladá na rozhodnutí súdu členského štátu najvyššieho stupňa (pozri rozsudok Köbler, C-224/01, [EU:C:2003:513](#), bod 33).
- 48Vnútroštátny súd sa pýta, či je s týmito zásadami zlučiteľné pravidlo uvedené v článku 13 ods. 2 RRCEE, ktoré stanovuje, že nárok na náhradu škody na základe uvedenej zodpovednosti „musí byť založený“ na predchádzajúcom zrušení rozhodnutia spôsobujúceho ujmu príslušným súdom.
- 49Z tohto pravidla vyplýva, že každá žaloba o zodpovednosť štátu za porušenie povinnosti vyplývajúcej z porušenia povinnosti stanovenej v článku 267 treťom odseku ZFEÚ je neprípustná v prípade, že nedôjde k zrušeniu rozhodnutia spôsobujúceho ujmu.
- 50Treba pripomenúť, že pokiaľ sú splnené podmienky na uplatnenie zodpovednosti štátu, čo prislúcha určiť vnútroštátnym súdom, štát musí napraviť následky spôsobenej škody podľa vnútroštátneho práva, pričom podmienky náhrady škody stanovené vo vnútroštátnych právnych úpravách nemôžu byť menej výhodné ako podmienky týkajúce sa podobných vnútroštátnych prostriedkov nápravy (zásada ekvivalencie) a nemôžu byť upravené tak, aby viedli k praktickej nemožnosti alebo nadmernému sťaženiu získania náhrady (zásada efektivity) (pozri rozsudok Fuß, C-429/09, [EU:C:2010:717](#), bod 62 a citované judikatúry).
- 51Pravidlo vnútroštátneho práva, ktoré je uvedené v článku 13 ods. 2 RRCEE, však môže nadmerne sťažiť získanie náhrady škody spôsobenej porušením predmetného práva Únie.
- 52Zo spisu, ktorým disponuje Súdny dvor, ako aj z diskusií, ktoré prebehli na pojednávaní, totiž vyplýva, že prípady, v ktorých rozhodnutia Supremo Tribunal de Justiça môžu podliehať preskúmaniu, sú veľmi obmedzené.
- 53Portugalská vláda v tejto súvislosti tvrdí, že dotknuté ustanovenie vnútroštátneho práva rešpektuje požiadavky vychádzajúce zo zásady právnej sily rozhodnutej veci a na zásade právnej istoty. Táto vláda konkrétne zdôrazňuje, že v situácii, o akú ide

vo veci samej, je opätovné preskúmanie posúdenia, ktoré vykonal súdny orgán rozhodujúci v poslednom stupni, nezlučiteľné s funkciou tohto súdu, lebo cieľ, ktorý sledujú jeho rozhodnutia, spočíva v ukončení sporu s konečnou platnosťou, pretože inak by boli spochybnené prednosť práva a dodržiavanie súdnych rozhodnutí, a oslabila by sa tak hierarchizácia súdnej moci.

54 Súdny dvor síce zdôraznil význam zásady právnej sily rozhodnutej veci, ktorý má tak v právom poriadku Únie, ako aj vo vnútroštátnych právnych poriadkoch, pričom spresnil, že v prípade neexistencie právnej úpravy Únie v danej oblasti, pravidlá vykonávania tejto zásady patria do pôsobnosti vnútroštátneho právneho poriadku členských štátov na základe zásady ich procesnej autonómie (pozri v tomto zmysle rozsudok Fallimento Olimpiclub, C-2/08, [EU:C:2009:506](#), body 22 a 24).

55 Čo sa týka vplyvu zásady právnej sily rozhodnutej veci na situáciu, o akú ide v konaní vo veci samej, stačí pripomenúť, že uznanie zásady zodpovednosti štátu za rozhodnutie súdu rozhodujúceho v poslednom stupni nemá samo osebe za následok spochybnenie právnej sily právoplatne rozhodnutej veci týkajúcej sa tohto rozhodnutia. Konanie na určenie zodpovednosti štátu nemá nevyhnutne ten istý predmet a tých istých účastníkov konania ako konanie, s ktorým je spojená právna sila právoplatne rozhodnutej veci. Ak má totiž v žalobe o zodpovednosť štátu žalobca úspech, tak dosiahne jeho odsúdenie na náhradu vzniknutej škody, ale nie nevyhnutne aj zrušenie právoplatnosti súdneho rozhodnutia, ktoré k škode viedlo. V každom prípade právnemu poriadku Únie vlastná zásada zodpovednosti štátu vyžaduje takúto náhradu škody, nie však úpravu súdneho rozhodnutia, v dôsledku ktorého škoda vznikla (pozri rozsudok Köbler, C-224/01, [EU:C:2003:513](#), bod 39).

56 Pokiaľ ide o tvrdenie založené na porušení zásady právnej istoty, treba uviesť, že aj za predpokladu, že by sa táto zásada mohla zohľadniť v takej právnej situácii, o akú ide vo veci samej, nemohla by v nijakom prípade neutralizovať zásadu zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú jednotlivcom porušením práva Únie, ktoré je mu pripísateľné.

57 Zohľadnenie zásady právnej istoty má totiž v prípade, ak je rozhodnutie súdu rozhodujúceho v poslednom stupni založené na zjavne nesprávnom výklade práva Únie, za následok to, že jednotlivcovi by sa zabránilo uplatňovať práva, ktoré môže vyvodiť z právneho poriadku Únie, a osobitne tie, ktoré vyplývajú z tejto zásady zodpovednosti štátu.

58 Táto naposledy uvedená zásada je pritom súčasťou systému Zmlúv, na ktorých je Únia založená (pozri v tomto zmysle rozsudok Specht a i., C-501/12 až C-506/12, C-540/12 a C-541/12, [EU:C:2014:2005](#), bod 98 a citovanú judikatúru).

59 Za týchto podmienok nemožno takú významnú prekážku, akou je prekážka, ktorá vyplýva z vnútroštátneho právneho pravidla, o ktoré ide vo veci samej, v účinnom uplatňovaní práva Únie, a najmä tak základnej zásady, ako je zásada zodpovednosti štátu za porušenie práva Únie, odôvodniť zásadou právnej sily rozhodnutej veci ani zásadou právnou istoty.

60 Z predchádzajúcich úvah vyplýva, že na tretiu otázku treba odpovedať tak, že právo Únie, a najmä zásady stanovené Súdnym dvorom v oblasti zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú jednotlivcom z dôvodu porušenia práva Únie, ktorého sa dopustil vnútroštátny súd, proti ktorého rozhodnutiu nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva, sa majú vykladať v tom zmysle, že im bránia vnútroštátne právne predpisy, ktoré vyžadujú predchádzajúce zrušenie rozhodnutia spôsobujúceho ujmu, ktoré vydal tento súd, pričom takéto zrušenie je prakticky vylúčené.

O trovách

61 Vzhľadom na to, že konanie pred Súdnym dvorom má vo vzťahu k účastníkom konania vo veci samej incidenčný charakter a bolo začaté v súvislosti s prekážkou postupu v konaní pred vnútroštátnym súdom, o trovách konania rozhodne tento vnútroštátny súd. Iné trovy konania, ktoré vznikli v súvislosti s predložením pripomienok Súdnemu dvoru a nie sú trovami uvedených účastníkov konania, nemôžu byť nahradené.

Z týchto dôvodov Súdny dvor (druhá komora) rozhodol takto:

1. Článok 1 ods. 1 smernice Rady 2001/23/ES z 12. marca 2001 o aproximácii zákonov členských štátov týkajúcich sa zachovania práv zamestnancov pri prevodoch podnikov, závodov alebo častí podnikov alebo závodov sa má vykladať v tom zmysle, že pojem „prevod závodu“ sa vzťahuje na situáciu, v ktorej dochádza k zrušeniu podniku pôsobiaceho na trhu s charterovými letmi jeho väčšinovým akcionárom, ktorý je sám podnikom pôsobiacim v odvetví leteckej dopravy, a v ktorej následne tento naposledy uvedený podnik preberá práva a povinnosti zrušeného podniku vyplývajúce zo zmlúv o nájme lietadiel a zo zmlúv o charterových letoch, ktorých plnenie prebieha, vykonáva činnosť, ktorú predtým uskutočňoval zrušený podnik, opäť prijme do zamestnania niektorých zamestnancov, ktorí dovtedy pracovali v tomto podniku, pričom im pridelí rovnaké úlohy, aké predtým vykonávali, a prevezme drobný hmotný majetok uvedeného podniku.

2. Článok 267 tretí odsek ZFEÚ sa má vykladať v tom zmysle, že súd, proti ktorého rozhodnutiam nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva, je za okolností, o aké ide vo veci samej, ktoré sa vyznačujú rozdielnymi rozhodnutiami nižších súdov v súvislosti s výkladom tohto pojmu a zároveň opakujúcimi sa problémami pri jeho výklade v jednotlivých členských štátoch, v zásade povinný predložiť Súdnemu dvoru Európskej únie návrh na začatie prejudiciálneho konania týkajúci sa výkladu pojmu „prevod závodu“ v zmysle článku 1 ods. 1 smernice 2001/23.

3. Právo Únie, a najmä zásady stanovené Súdnym dvorom v oblasti zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú jednotlivcom z dôvodu porušenia práva Únie, ktorého sa dopustil vnútroštátny súd, proti ktorého rozhodnutiu nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva, sa majú vykladať v tom zmysle, že im odporujú vnútroštátne právne predpisy, ktoré vyžadujú predchádzajúce zrušenie rozhodnutia spôsobujúceho ujmu, ktoré vydal tento súd, pričom takéto zrušenie je prakticky vylúčené.

1Návrh na začatie prejudiciálneho konania sa týka podmienok vzniku zodpovednosti členského štátu za škodu spôsobenú jednotlivcom v dôsledku porušenia práva Únie pripísateľného vnútroštátnemu súdu.

2Tento návrh bol predložený v spore medzi na jednej strane pani Milenou Tomášovou a na druhej strane Slovenskou republikou – Ministerstvom spravodlivosti SR (ďalej len „Slovenská republika“) a spoločnosťou Pohotovosť s.r.o. vo veci výkonu exekúcie rozhodcovského rozsudku zaväzujúceho pani Milenu Tomášovú zaplatiť peňažné sumy súvisiace s uzavretím zmluvy o spotrebiteľskom úvere.

Právny rámec

3Článok 3 smernice Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách ([Ú. v. ES L 95](#), 1993, s. 29; Mim. vyd. 15/002, s. 288) stanovuje:

„1. Zmluvná podmienka, ktorá nebola individuálne dohodnutá sa považuje za nekalú, ak napriek požiadavke dôvery spôsobí značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach strán vzniknutých na základe zmluvy, ku škode spotrebiteľa.

2. Podmienka sa nepovažuje za individuálne dohodnutú, ak bola navrhnutá vopred a spotrebiteľ preto nebol schopný ovplyvniť podstatu podmienky [jej obsah – neoficiálny preklad], najmä v súvislosti s predbežne formulovanou štandardnou zmluvou.

Skutočnosť, že určité aspekty podmienky alebo jedna konkrétna podmienka boli individuálne dohodnuté, nevylučuje uplatňovanie tohto článku na zvyšok zmluvy, ak celkové hodnotenie zmluvy naznačuje, že aj napriek tomu ide o predbežne formulovanú štandardnú zmluvu.

Keď predajca alebo dodávateľ vznesie námietku, že štandardná podmienka bola individuálne dohodnutá, musí o tom podať dôkaz.

3. Príloha obsahuje indikatívny a nevyčerpávajúci zoznam podmienok, ktoré sa môžu považovať za nekalé.“

4Článok 6 ods. 1 tejto smernice stanovuje:

„Členské štáty zabezpečia, aby nekalé podmienky použité v zmluvách uzatvorených so spotrebiteľom zo strany predajcu alebo dodávateľa podľa ich vnútroštátneho práva, neboli záväzné pre spotrebiteľa a aby zmluva bola podľa týchto podmienok naďalej záväzná pre strany, ak je jej ďalšia existencia možná bez nekalých podmienok.“

Spor vo veci samej a prejudiciálne otázky

5Pani Milena Tomášová je dôchodkyňa, ktorej jediný príjem predstavuje dôchodok v sume 347 eur. V roku 2007 uzavrela zmluvu o spotrebiteľskom úvere so spoločnosťou Pohotovosť, v ktorej si zobrala úver 232 eur.

6Táto zmluva mala podobu formulárovej zmluvy obsahujúcej rozhodcovskú doložku, ktorá priznala rozhodcovskému súdu so sídlom vzdialeným viac ako 400 km od bydliska pani Mileny Tomášovej výlučnú právomoc rozhodovať o sporoch týkajúcich sa tejto zmluvy. Okrem toho podľa uvedenej zmluvy boli stanovené úroky z omeškania vo výške 91,25 % ročne. V predmetnej zmluve navyše nebola uvedená uplatniteľná ročná percentuálna miera nákladov.

7Vzhľadom na to, že sa pani Milena Tomášová dostala do omeškania so splatením úveru a nemohla zaplatiť splatné úroky z omeškania, zobrala si v spoločnosti Pohotovosť ďalší úver vo výške 232,36 eura.

8Rozhodnutiami Stáleho rozhodcovského súdu z 9. apríla a 15. mája 2008 bola pani Milena Tomášová zaviazaná zaplatiť spoločnosti Pohotovosť viaceré sumy z titulu nesplatenia predmetných úverov, úrokov z omeškania a náhrady trov konania.

9Pohotovosť po nadobudnutí právoplatnosti a vykonateľnosti týchto rozhodnutí podala 13. a 27. októbra 2008 návrhy na vykonanie exekúcie na Okresný súd Prešov, ktorý týmto návrhom vyhovel rozhodnutiami z 15. a zo 16. decembra 2008.

10Podľa rozhodnutia vnútroštátneho súdu v čase podania tohto návrhu na začatie prejudiciálneho konania predmetné exekučné konania stále prebiehali.

11Dňa 9. júla 2010 podala pani Milena Tomášová proti Slovenskej republike žalobu o náhradu škody vo výške 2000 eur z titulu škody, ktorá podľa jej názoru vznikla v dôsledku porušenia práva Únie zo strany Okresného súdu Prešov, a to z dôvodu, že tento súd v rámci uvedených konaní vyhovel návrhom na vykonanie exekúcie, ktoré boli založené na nekalej rozhodcovskej doložke a ktorých cieľom bolo vymoženie pohľadávok stanovených pomocou uplatnenia nekalej podmienky.

12Rozsudkom z 22. októbra 2010 Okresný súd Prešov zamietol žalobu pani Mileny Tomášovej ako nedôvodnú z dôvodu, že nevyužila všetky dostupné právne prostriedky nápravy, predmetné exekučné konania ešte neboli právoplatne skončené a v dôsledku uvedeného tak ešte k vzniku škody nedošlo, takže táto žaloba bola podaná predčasne.

13 Pani Milena Tomášová sa proti tomuto rozsudku odvolala.

14Krajský súd v Prešove rozhodnutím z 31. januára 2012 uvedený rozsudok zrušil a vrátil vec na nové prejednanie Okresnému súdu Prešov.

15Za týchto podmienok Okresný súd Prešov rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru tieto prejudiciálne otázky:

„1. Či ide o závažné porušenie práva Európskej únie, ak sa vymôže v exekúcii vedenej na základe rozhodcovského rozsudku plnenie z neprijateľnej podmienky v rozpore s judikatúrou Súdneho dvora Európskej únie?

2. Môže vzniknúť zodpovednosť členského štátu za porušenie práva Únie pred tým, ako účastník konania využije všetky právne prostriedky prislúchajúce mu podľa právneho poriadku členského štátu v konaní o výkone rozhodnutia; vzhľadom na skutkový stav veci, môže v tomto prípade vzniknúť táto zodpovednosť členského štátu pred samotným ukončením konania o výkon rozhodnutia a pred vyčerpaním možnosti žalobkyne požadovať vydanie bezdôvodného obohatenia?

3. V prípade, ak áno, je dostatočne jasným a závažným porušením práva Únie konanie orgánu, ktoré opisuje žalobkyňa, vzhľadom na daný skutkový stav, najmä vzhľadom na absolútnu nečinnosť žalobkyne a vzhľadom na nevyčerpanie

všetkých právnych prostriedkov nápravy umožnených právom členského štátu?

4. Ak ide v tomto prípade o dostatočne závažné porušenie práva Únie, je žalobkyňou uplatňovaná suma škodou, za ktorú má zodpovednosť členský štát; možno škodu v tomto poňatí stotožňovať s vymoženou pohľadávkou, ktorá je bezdôvodným obohatením?

5. Má vydanie bezdôvodného obohatenia, ako právny prostriedok nápravy, prednosť pred náhradou škody?“

O prejudiciálnych otázkach

O prvej až tretej otázke

16 Svojou prvou až treťou otázkou, ktoré treba preskúmať spoločne, sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či a za akých podmienok porušenie práva Únie vyplývajúce zo súdneho rozhodnutia vydanom v rámci exekučného konania o rozhodcovskom rozsudku, ktorým sa vyhovel žalobe o zaplatenie pohľadávok na základe zmluvnej podmienky, ktorá sa má považovať za nekalú, predstavuje „dostatočne závažné“ porušenie pravidla práva Únie umožňujúce založiť vznik mimozmluvnej zodpovednosti dotknutého členského štátu.

17 V tomto kontexte sa uvedený súd pýta, či je v tejto súvislosti relevantná skutočnosť, že exekučné konanie nebolo skončené a osoba, proti ktorej sa toto exekučné konanie vedie, bola absolútne nečinná a nevyužila všetky právne prostriedky nápravy, ktoré sú jej dostupné v danom právnom poriadku, ako napríklad žaloba o vydanie bezdôvodného obohatenia.

18 Podľa ustálenej judikatúry Súdneho dvora zásada zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú jednotlivcom porušením práva Únie, ktoré je mu pripísateľné, je súčasťou systému Zmlúv, na ktorých je Únia založená (pozri rozsudky z 19. novembra 1991, Francovich a i., [C-6/90 a C-9/90](#), [EU:C:1991:428](#), bod 35; z 5. marca 1996, Brasserie du pêcheur a Factortame, [C-46/93 a C-48/93](#), [EU:C:1996:79](#), bod 31, ako aj z 14. marca 2013, Leth, [C-420/11](#), [EU:C:2013:166](#), bod 40).

19 Táto zásada platí v prípade každého porušenia práva Únie členským štátom, a to bez ohľadu na verejný orgán, ktorý sa tohto porušenia dopustil (pozri v tomto zmysle rozsudky z 5. marca 1996, Brasserie du pêcheur a Factortame, [C-46/93 a C-48/93](#), [EU:C:1996:79](#), bod 32; z 30. septembra 2003, Köbler, [C-224/01](#), [EU:C:2003:513](#), bod 31; z 13. júna 2006, Traghetti del Mediterraneo, [C-173/03](#), [EU:C:2006:391](#), bod 30, ako aj z 25. novembra 2010, Fuß, [C-429/09](#), [EU:C:2010:717](#), bod 46).

20 Uvedená zásada sa tiež uplatní za určitých podmienok v prípade, ak dotknuté porušenie vyplýva z rozhodnutia vnútroštátneho súdu rozhodujúceho v poslednom stupni. Vzhľadom na rozhodujúcu úlohu, ktorú má súdna moc pri ochrane práv, ktoré jednotlivcom vyplývajú z pravidiel práva Únie, a na skutočnosť, že súd rozhodujúci v poslednom stupni je z hľadiska svojej definície posledným súdnym orgánom, pred ktorým jednotlivci môžu uplatňovať práva, ktoré im zverujú tieto pravidlá, Súdny dvor dospel k záveru, že úplná účinnosť týchto pravidiel by bola spochybnená a ochrana týchto práv by bola oslabená, ak by sa vylúčila možnosť jednotlivcov za určitých podmienok získať náhradu škody, ktorá im bola spôsobená porušením práva Únie, ktoré je pripísateľné rozhodnutiu vnútroštátneho súdu rozhodujúceho v poslednom stupni (pozri v tomto zmysle rozsudky z 30. septembra 2003, Köbler, [C-224/01](#), [EU:C:2003:513](#), body 32 až 36 a 59; z 13. júna 2006, Traghetti del Mediterraneo, [C-173/03](#), [EU:C:2006:391](#), bod 31, ako aj z 9. septembra 2015, Ferreira da Silva e Brito a i., [C-160/14](#), [EU:C:2015:565](#), bod 47).

21 Vnútroštátnemu súdu prináleží overiť, či pri rozhodnutiach z 15. a zo 16. decembra 2008, o ktoré ide v konaní vo veci samej, ide o tento prípad.

22 Vzhľadom na uvedené treba pripomenúť, že pokiaľ ide o podmienky vzniku zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú jednotlivcom porušeniami práva Únie, ktoré sú tomuto štátu pripísateľné, Súdny dvor opakovane rozhodol, že poškodení jednotlivci majú právo na náhradu, keď sú splnené tri podmienky, t. j. že porušená právna norma Únie má za cieľ priznať jednotlivcom práva, porušenie tejto normy je dostatočne závažné a medzi týmto porušením a škodou spôsobenou jednotlivcom existuje priama príčinná súvislosť (pozri najmä rozsudky z 5. marca 1996, Brasserie du pêcheur a Factortame, [C-46/93 a C-48/93](#), [EU:C:1996:79](#), bod 51; z 30. septembra 2003, Köbler, [C-224/01](#), [EU:C:2003:513](#), bod 51, ako aj z 14. marca 2013, Leth, [C-420/11](#), [EU:C:2013:166](#), bod 41).

23 To platí aj pre zodpovednosť členského štátu za škody, ktoré vznikli v dôsledku rozhodnutia súdu rozhodujúceho v poslednom stupni, ktoré porušuje právnu normu Únie (pozri rozsudok z 30. septembra 2003, Köbler, [C-224/01](#), [EU:C:2003:513](#), bod 52).

24 Pokiaľ ide konkrétne o druhú z podmienok uvedených v bode 22 tohto rozsudku, táto zodpovednosť môže vzniknúť iba vo výnimočnom prípade, keď vnútroštátny súd rozhodujúci v poslednom stupni porušil zjavným spôsobom uplatniteľné právne predpisy (pozri rozsudky z 30. septembra 2003, Köbler, [C-224/01](#), [EU:C:2003:513](#), bod 53, ako aj z 13. júna 2006, Traghetti del Mediterraneo, [C-173/03](#), [EU:C:2006:391](#), body 32 a 42).

25 Pri určení, či je porušenie práva Únie dostatočne závažné, je potrebné zohľadniť všetky skutočnosti charakterizujúce situáciu, ktorá je vnútroštátnemu súdu predložená. Podľa judikatúry Súdneho dvora k skutočnostiam, ktoré možno v tejto súvislosti zohľadniť, patrí najmä stupeň jasnosti a presnosti porušeného pravidla, rozsah voľnej úvahy, ktorý porušené pravidlo prenecháva vnútroštátnym orgánom, úmyselná alebo neúmyselná povaha nesplnenia povinnosti alebo spôsobenej škody, ospravedlniteľnosť alebo neospravedlniteľnosť prípadného právneho pochybenia, skutočnosť, že postoj zaujatý inštitúciou Únie mohol prispieť k prijatiu alebo zachovaniu opatrení alebo vnútroštátnej praxe, ktoré sú v rozpore s právom Únie, ako aj nesplnenie povinnosti daného súdu predložiť návrh na začatie prejudiciálneho konania podľa článku 267 tretieho odseku ZFEÚ (pozri v tomto zmysle rozsudky z 5. marca 1996, Brasserie du pêcheur a Factortame, [C-46/93 a C-48/93](#), [EU:C:1996:79](#), bod 56; z 30. septembra 2003, Köbler, [C-224/01](#), [EU:C:2003:513](#), body 54 a 55, ako aj z 12. decembra 2006, Test Claimants in the FII Group Litigation, [C-446/04](#), [EU:C:2006:774](#), bod 213).

26 V každom prípade porušenie práva Únie je dostatočne závažné vtedy, ak je v zjavnom rozpore s judikatúrou Súdneho dvora v danej oblasti (pozri rozsudky z 30. septembra 2003, Köbler, [C-224/01](#), [EU:C:2003:513](#), bod 56; z 12. decembra 2006, Test Claimants in the FII Group Litigation, [C-446/04](#), [EU:C:2006:774](#), bod 214, a z 25. novembra 2010, Fuß, [C-429/09](#),

[EU:C:2010:717](#), bod [52](#)).

27 Pokiaľ ide o spor vo veci samej, na to, aby sa Okresný súd v Prešove, ktorý za predpokladu, že o rozhodnutiach z 15. a zo 16. decembra 2008 konal v poslednom stupni, dopustil dostatočne závažného porušenia práva Únie, by bolo potrebné, aby týmito rozhodnutiami zjavne porušil ustanovenia smernice 93/13 alebo zjavne nerešpektoval judikatúru Súdneho dvora vzťahujúcu sa na túto smernicu.

28 V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že podľa judikatúry Súdneho dvora, systém ochrany spotrebiteľov stanovený smernicou 93/13 priznáva vnútroštátnemu súdu možnosť skúmať nekalú povahu podmienky aj bez návrhu (pozri v tomto zmysle rozsudky z 27. júna 2000, *Océano Grupo Editorial a Salvat Editores*, [C-240/98 až C-244/98](#), [EU:C:2000:346](#), body [26](#), [28](#) a [29](#); z 21. novembra 2002, *Cofidis*, [C-473/00](#), [EU:C:2002:705](#), body [32](#) a [33](#), ako aj z 26. októbra 2006, *Mostaza Claro*, [C-168/05](#), [EU:C:2006:675](#), body [27](#) a [28](#)).

29 Je pravda, že Súdny dvor vo svojom rozsudku z 26. októbra 2006, *Mostaza Claro* ([C-168/05](#), [EU:C:2006:675](#)) v bode [38](#) uznal, že povaha a význam verejného záujmu, z ktorého vychádza ochrana, ktorú smernica 93/13 zaisťuje spotrebiteľom, môže v zásade dokonca odôvodniť to, že vnútroštátny súd má posudzovať ex offo nekalú povahu zmluvnej podmienky, a tým vyrovnať nerovnováhu, ktorá existuje medzi spotrebiteľom a predajcom alebo dodávateľom. V tomto rozsudku však Súdny dvor nevyvodil z tejto úvahy nijaké dôsledky, pretože rozhodoval o otázke, či spotrebiteľ môže namietat' neplatnosť rozhodcovskej zmluvy po prvýkrát pred vnútroštátnym súdom konajúcim o žalobe o neplatnosť rozhodcovského rozhodnutia.

30 Až v rozsudku zo 4. júna 2009, *Pannon GSM* ([C-243/08](#), [EU:C:2009:350](#), bod [32](#)), Súdny dvor jasne uviedol, že úloha, ktorú vnútroštátnemu súdu udeľuje právo Únie, nie je vymedzená len možnosťou vysloviť sa k prípadnej nekalej povahe zmluvnej podmienky, na ktorú sa vzťahuje pôsobnosť uvedenej smernice, ale zahŕňa taktiež povinnosť preskúmať ex offo túto otázku hneď po tom, ako je súd oboznámený s právnymi a skutkovými okolnosťami potrebnými na tento účel.

31 Od uvedeného rozsudku Súdny dvor opakovane pripomínal túto povinnosť, ktorá prináleží vnútroštátnemu súdu (pozri najmä rozsudky zo 14. júna 2012, *Banco Español de Crédito*, [C-618/10](#), [EU:C:2012:349](#), body [42](#) a [43](#); z 21. februára 2013, *Banif Plus Bank*, [C-472/11](#), [EU:C:2013:88](#), bod [22](#), ako aj z 1. októbra 2015, *ERSTE Bank Hungary*, [C-32/14](#), [EU:C:2015:637](#), bod [41](#)).

32 Konkrétne Súdny dvor rozhodol, že hneď po tom, ako je vnútroštátny súd rozhodujúci o návrhu na vykonanie exekúcie právoplatného rozhodcovského rozsudku oboznámený s potrebnými právnymi a skutkovými okolnosťami, je povinný ex offo vykonať preskúmanie nekalej povahy zmluvných podmienok, na ktorých je založená pohľadávka konštatovaná v rozhodcovskom rozsudku z hľadiska ustanovení smernice 93/13, pokiaľ má podľa vnútroštátnych procesných pravidiel povinnosť v rámci obdobného exekučného konania preskúmať ex offo rozpor týchto podmienok s vnútroštátnymi predpismi v oblasti verejného poriadku (pozri v tomto zmysle rozsudok zo 6. októbra 2009, *Asturcom Telecomunicaciones*, [C-40/08](#), [EU:C:2009:615](#), bod [53](#); uznesenie zo 16. novembra 2010, *Pohotovosť*, [C-76/10](#), [EU:C:2010:685](#), body [51](#), [53](#) a [54](#), ako aj rozsudok z 27. februára 2014, *Pohotovosť*, [C-470/12](#), [EU:C:2014:101](#), bod [42](#)).

33 V dôsledku toho sa nemožno domnievať, že vnútroštátny súd, ktorý pred rozsudkom zo 4. júna 2009, *Pannon GSM* ([C-243/08](#), [EU:C:2009:350](#)), nepreskúmal ex offo nekalý charakter zmluvnej podmienky, na ktorú sa vzťahuje pôsobnosť smernice 93/13, hoci disponoval právnymi a skutkovými okolnosťami potrebnými na tento účel, zjavne nerešpektoval judikatúru Súdneho dvora v tejto oblasti, a preto sa dopustil dostatočne závažného porušenia práva Únie.

34 Je potrebné konštatovať, že predmetné rozhodnutia z 15. a zo 16. decembra 2008 vo veci samej boli vydané pred týmto rozsudkom.

35 Preto sa nezdá potrebné preskúmať, či skutočnosť, že exekučné konanie vo veci samej nebolo skončené a osoba, proti ktorej sa toto exekučné konanie vedie, bola absolútne nečinná alebo že nevyužila všetky právne prostriedky nápravy, ktoré sú jej dostupné v danom právnom poriadku, ako napríklad žaloba o vydanie bezdôvodného obohatenia, je relevantná pre vznik zodpovednosti dotknutého členského štátu za škodu spôsobenú jednotlivcom z dôvodu porušenia práva Únie takými rozhodnutiami súdu, ako sú rozhodnutia z 15. a zo 16. decembra 2008 vo veci samej.

36 Za daných okolností je potrebné odpovedať na prvú až tretiu otázku takto:

—Zodpovednosť členského štátu za škodu spôsobenú jednotlivcom z dôvodu porušenia práva Únie rozhodnutím vnútroštátneho súdu môže vzniknúť iba vtedy, ak toto rozhodnutie vydáva súd tohto členského štátu rozhodujúci v poslednom stupni, čo v prípade sporu vo veci samej prináleží overiť vnútroštátnemu súdu. Ak ide o tento prípad, rozhodnutie tohto vnútroštátneho súdu rozhodujúceho v poslednom stupni môže založiť dostatočne závažné porušenie práva Únie umožňujúce vznik uvedenej zodpovednosti len vtedy, ak uvedený súd zjavne porušil uplatniteľné právo, alebo ak k tomuto porušeniu došlo napriek existencii riadne ustálenej judikatúry Súdneho dvora v danej oblasti.

—Nemožno sa domnievať, že vnútroštátny súd, ktorý pred rozsudkom zo 4. júna 2009, *Pannon GSM* ([C-243/08](#), [EU:C:2009:350](#)), v rámci exekučného konania o rozhodcovskom rozsudku, ktorým sa vyhovel žalobe o zaplatenie pohľadávok na základe zmluvnej podmienky, ktorá sa má považovať za nekalú v zmysle smernice 93/13, nepreskúmal ex offo nekalý charakter tejto podmienky, hoci disponoval právnymi a skutkovými okolnosťami potrebnými na tento účel, zjavne nerešpektoval judikatúru Súdneho dvora v tejto oblasti, a preto sa dopustil dostatočne závažného porušenia práva Únie.

O štvrtej a piatej otázke

37 Svojou štvrtou a piatou otázkou sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či suma škody spôsobenej v dôsledku prípadného porušenia práva Únie, o aké ide vo veci samej, zodpovedá sume náhrady škody, ktorú požaduje pani Milena Tomášová, pokiaľ možno túto sumu stotožňovať so sumou skutočne vymoženej pohľadávky, t. j. sumou bezdôvodného obohatenia osoby, v prospech ktorej bol vydaný rozhodcovský rozsudok, a či žaloba o náhradu tejto škody je subsidiárna vo vzťahu

k žalobe o vydanie bezdôvodného obohatenia.

38V tejto súvislosti treba pripomenúť, že ak sú splnené podmienky týkajúce sa vzniku zodpovednosti štátu, čo prináleží posúdiť vnútroštátnym súdom, je úlohou štátu napraviť následky spôsobenej škody v rámci vnútroštátneho práva zodpovednosti za škodu, pričom predpoklady zodpovednosti za škodu stanovené vnútroštátnym právom, nemôžu byť nepriaznivejšie ako pri podobných právnych prostriedkoch týkajúcich sa výlučne len vnútroštátneho práva (zásada ekvivalencie) a nesmú byť ani formulované tak, aby získanie náhrady škody robili prakticky nemožným alebo neúmerne ťažkým (zásada efektivity) (pozri rozsudky z 19. novembra 1991, Francovich a i., [C-6/90 a C-9/90](#), [EU:C:1991:428](#), bod 42; z 30. septembra 2003, Köbler, [C-224/01](#), [EU:C:2003:513](#), bod 58; z 24. marca 2009, Danske Slagterier, [C-445/06](#), [EU:C:2009:178](#), bod 31; z 25. novembra 2010, Fuß, [C-429/09](#), [EU:C:2010:717](#), bod 62, ako aj z 9. septembra 2015, Ferreira da Silva e Brito a i., [C-160/14](#), [EU:C:2015:565](#), bod 50).

39Z uvedeného vyplýva, že pravidlá týkajúce sa ohodnotenia škody spôsobenej v dôsledku porušenia práva Únie určuje vnútroštátne právo každého členského štátu, pričom vnútroštátne právne úpravy, ktoré tieto pravidlá stanovujú, musia dodržiavať zásady ekvivalencie a efektivity.

40To isté platí vo vzťahu medzi žalobou o náhradu takej škody a ostatnými prostriedkami nápravy, ktoré sú prípadne upravené v právnom poriadku dotknutého členského štátu, akými je žaloba o vydanie bezdôvodného obohatenia.

41Za daných okolností je potrebné na štvrtú a piatu otázku odpovedať tak, že pravidlá o náhrade škody spôsobenej porušením práva Únie, ako sú pravidlá týkajúce sa ohodnotenia takej škody alebo vzťahu medzi žalobou o náhradu tejto škody a ostatnými prípadne dostupnými prostriedkami nápravy, upravuje právny poriadok každého členského štátu pri rešpektovaní zásad ekvivalencie a efektivity.

O trovách

42Vzhľadom na to, že konanie pred Súdny dvorom má vo vzťahu k účastníkom konania vo veci samej incidenčný charakter a bolo začaté v súvislosti s prekážkou postupu v konaní pred vnútroštátnym súdom, o trovách konania rozhodne tento vnútroštátny súd. Iné trovy konania, ktoré vznikli v súvislosti s predložením pripomienok Súdnemu dvoru a nie sú trovami uvedených účastníkov konania, nemôžu byť nahradené.

Z týchto dôvodov Súdny dvor (prvá komora) rozhodol takto:

1. Zodpovednosť členského štátu za škodu spôsobenú jednotlivcom z dôvodu porušenia práva Únie rozhodnutím vnútroštátneho súdu môže vzniknúť iba vtedy, ak toto rozhodnutie vydáva súd tohto členského štátu rozhodujúci v poslednom stupni, čo v prípade sporu vo veci samej prináleží overiť vnútroštátnemu súdu. Ak ide o tento prípad, rozhodnutie tohto vnútroštátneho súdu rozhodujúceho v poslednom stupni môže založiť dostatočne závažné porušenie práva Únie umožňujúce vznik uvedenej zodpovednosti len vtedy, ak uvedený súd zjavne porušil uplatniteľné právo, alebo ak k tomuto porušeniu došlo napriek existencii riadne ustálenej judikatúry Súdneho dvora v danej oblasti.

Nemožno sa domnievať, že vnútroštátny súd, ktorý pred rozsudkom zo 4. júna 2009, Pannon GSM ([C-243/08](#), [EU:C:2009:350](#)), v rámci exekučného konania o rozhodcovskom rozsudku, ktorým sa vyhovel žalobe o zaplatenie pohľadávok na základe zmluvnej podmienky, ktorá sa má považovať za nekalú v zmysle smernice Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách, nepreskúmal ex offio nekalý charakter tejto podmienky, hoci disponoval právnymi a skutkovými okolnosťami potrebnými na tento účel, zjavne nerešpektoval judikatúru Súdneho dvora v tejto oblasti, a preto sa dopustil dostatočne závažného porušenia práva Únie.

2. Pravidlá o náhrade škody spôsobenej porušením práva Únie, ako sú pravidlá týkajúce sa ohodnotenia takej škody alebo vzťahu medzi žalobou o náhradu tejto škody a ostatnými prípadne dostupnými prostriedkami nápravy, upravuje právny poriadok každého členského štátu pri rešpektovaní zásad ekvivalencie a efektivity.

Rozsudok Súdneho dvora (veľká komora) z 15. novembra 2016, Ullens de Schooten, C-268/15

1Návrh na začatie prejudiciálneho konania sa týka výkladu článkov 49, 56 a 63 ZFEÚ, článku 4 ods. 3 ZEÚ, ako aj zásad efektivity a prednosti práva Únie.

2Tento návrh bol predložený v rámci sporu medzi pánom Fernandom Ullensom de Schooten a État belge (Belgické kráľovstvo) týkajúceho sa žaloby o určenie mimozmluvnej zodpovednosti podanej proti Belgickému kráľovstvu z dôvodu, že belgické zákonodarne a súdne orgány porušili právo Únie.

Spor vo veci samej a prejudiciálne otázky

8Pán Ullens de Schooten prevádzkoval laboratórium klinickej biológie BIORIM, na ktoré bol vyhlásený konkurz 3. novembra 2000.

9Po sťažnosti predloženej Európskej komisii podala táto inštitúcia 20. júna 1985 na Súdny dvor žalobu, ktorou sa domáhala určenia, že Belgické kráľovstvo si nesplnilo povinnosti, ktoré mu vyplývajú z článku 52 Zmluvy o ES (teraz článok 43 ES) tým, že vylúčilo z náhrady zo sociálneho zabezpečenia služby klinickej biológie uskutočnené v laboratóriách prevádzkovaných právnickou osobou založenou podľa súkromného práva, ktorej spoločníci, konatelia alebo výkonní pracovníci nie sú všetci fyzickými osobami oprávnenými vykonávať lekárske analýzy.

10Rozsudkom z 12. februára 1987, Komisia/Belgicko ([221/85](#), [EU:C:1987:81](#)), Súdny dvor túto žalobu zamietol. Pokiaľ ide o slobodu usadiť sa, predovšetkým konštatoval, že s výhradou dodržiavania zásady rovnosti zaobchádzania má každý členský štát v prípade, že danú oblasť neupravujú právne predpisy Únie, slobodu upraviť na svojom území činnosť

laboratórií, ktoré poskytujú služby klinickej biológie. Okrem toho Súdny dvor rozhodol, že predmetná belgická právna úprava nebráni tomu, aby sa lekári alebo lekárnici, ktorí sú štátnymi príslušníkmi iných členských štátov, usadili v Belgicku a prevádzkovali tu laboratórium klinických analýz, ktoré by malo nárok na náhrady zo sociálneho zabezpečenia. Išlo podľa neho preto o právnu úpravu, ktorá sa bez rozdielu uplatňovala na belgických štátnych príslušníkov a štátnych príslušníkov iných členských štátov, teda právnu úpravu, z ktorej cieľov alebo obsahu nebolo možné vyvodit' záver, že bola prijatá na diskriminačné účely alebo má účinky takej povahy.

- 11 Proti laboratóriu BIORIM bolo v roku 1989 vedené vyšetovanie v rámci trestného konania z dôvodu podozrenia zo spáchania daňového podvodu. Po ukončení tohto vyšetovania bol pán Ullens de Schooten stíhaný okrem iného z dôvodu utajenia protiprávneho prevádzkovania laboratórií v rozpore s článkom 3 kráľovského nariadenia č. 143.
- 12 Rozsudkom z 30. októbra 1998 tribunal de première instance de Bruxelles (Súd prvého stupňa Brusel, Belgicko) odsúdil pána Ullensa de Schooten na nepodmienečný trest odňatia slobody na 5 rokov, ako aj na zaplatenie pokuty. Uvedený súd okrem toho vyhovel návrhom poisťovní, ktoré vystupovali ako poškodené a zaviazal pána Ullensa de Schooten, aby im predbežne zaplatil sumu vo výške jedného eura.
- 13 Súd odmietol jeho tvrdenie, podľa ktorého článok 3 kráľovského nariadenia č. 143 nebol účinný v čase skutkových okolností, ktoré boli predmetom trestných stíhaní voči jeho osobe.
- 14 Rozsudkom zo 7. decembra 2000 Cour d'appel de Bruxelles (Odvolací súd Brusel, Belgicko) uvedený rozsudok zrušil. Tento odvolací súd však za tie isté skutky odsúdil pána Ullensa de Schooten na trest odňatia slobody na 5 rokov, ktorý bol podmieneným v časti prevyšujúcej štyri roky, ako aj na zaplatenie pokuty. Návrhy poškodených vyhlásil za neprípustné alebo nedôvodné.
- 15 Z návrhu vnútroštátneho súdu na začatie prejudiciálneho konania vyplýva, že v uvedenom rozsudku sa „odstránil akýkoľvek odkaz“ na porušenie článku 3 kráľovského nariadenia č. 143, pokiaľ ide o skutky spáchané pred nadobudnutím jeho účinnosti. Pokiaľ ide o skutky spáchané po nadobudnutí účinnosti tohto ustanovenia, Odvolací súd v Bruseli zamietol výhradu pána Ullensa de Schooten o nesúlade tohto ustanovenia s právom Únie, a súčasne odmietol predložiť Súdnu dvoru prejudiciálnu otázku.
- 16 Rozsudkom zo 14. februára 2001 Cour de cassation (Kasačný súd, Belgicko) zamietol opravné prostriedky podané proti trestnoprávnemu odsúdeniu v rozsudku Cour d'appel de Bruxelles (Odvolací súd Brusel) a vyhovel opravným prostriedkom podaným poškodenými, pričom vrátil vec na Cour d'appel de Mons (Odvolací súd Mons, Belgicko).
- 17 Cour d'appel de Mons (Odvolací súd Mons) rozsudkom z 23. novembra 2005 vyhlásil žalobu šiestich poisťovní na zaplatenie proti pánovi Ullensovi de Schooten za čiastočne dôvodnú v súvislosti s nesprávne vyplatenými čiastkami laboratóriu BIORIM počas obdobia od 1. augusta 1989 do 16. apríla 1992.
- 18 Uvedený súd odmietol tvrdenie pána Ullensa de Schooten založené na nesúlade článku 3 kráľovského nariadenia č. 143 s právom Únie. Keďže sa Cour d'appel de Mons (Odvolací súd Mons) cítil viazaný právnou silou rozhodnutej veci rozsudku Cour d'appel de Bruxelles (Odvolací súd Brusel) zo 7. decembra 2000, odsúdil pána Ullensa de Schooten predbežne na zaplatenie sumy vo výške jedného eura, pričom dotknuté poisťovne boli vyzvané, aby prepočítali výšku svojej škody, pokiaľ ide o platby uskutočnené po nadobudnutí účinnosti článku 3 kráľovského nariadenia č. 143.
- 19 Cour de cassation (Kasačný súd) zamietol rozsudkom zo 14. júna 2006 odvolania podané proti uvedenému rozsudku.
- 20 Súčasne s týmto súdnym konaním týkajúcim sa zodpovednosti pána Ullensa de Schooten komisia klinickej biológie rozhodnutím z 18. marca 1999 pozastavila akreditáciu laboratória BIORIM na obdobie 12 mesiacov.
- 21 Ministerským nariadením z 9. júla 1999 minister zdravotníctva zamietol správnu žalobu podanú proti tomuto rozhodnutiu.
- 22 Rozhodnutím z 8. júna 2000 komisia klinickej biológie predĺžila pozastavenie akreditácie o 12 mesiacov.
- 23 Ministerským rozhodnutím z 24. júla 2000 minister zdravotníctva zamietol správnu žalobu podanú proti tomuto novému rozhodnutiu.
- 24 Conseil d'État (Štátna rada, Belgicko), ktorá rozhodovala o dvoch žalobách o neplatnosť podaných proti týmto ministerským rozhodnutiam, položila Cour constitutionnelle (Ústavný súd, Belgicko) prejudiciálnu otázku týkajúcu sa súladu článku 3 kráľovského nariadenia č. 143 s ústavou.
- 25 Súčasne Komisia, ktorá rozhodovala o sťažnosti podanej pánom Ullensom de Schooten, vydala voči Belgickému kráľovstvu 17. júla 2002 odôvodnené stanovisko, v ktorom uviedla, že zastáva názor, že článok 3 kráľovského nariadenia č. 143 je v rozpore s článkom 43 ES.
- 26 Po tom, čo Belgicko zmenilo článok 3 kráľovského nariadenia č. 143, Komisia vec odložila.
- 27 Rozsudkom č. 160/2007 z 19. decembra 2007 Cour constitutionnelle (Ústavný súd) rozhodol, že toto ustanovenie vo svojom znení uplatniteľnom pred zmenou bolo v súlade s ústavou.
- 28 Cour constitutionnelle (Ústavný súd) okrem iného konštatoval, že vzhľadom na to, že právne vzťahy laboratória BIORIM „sa v celom rozsahu nachádzajú vo vnútroštátnej sfére členského štátu“, toto laboratórium sa nemôže odvolávať na články 43, 49 a 56 ES.
- 29 V dôsledku toho Conseil d'État (Štátna rada) rozsudkami z 10. septembra a 22. decembra 2008 žaloby zamietla.
- 30 Návrhmi zo 14. decembra 2006 a z 21. augusta 2007 pán Ullens de Schooten podal sťažnosť na Európsky súd pre ľudské práva, ktorou sa domáhal určenia, že Belgicko porušilo Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, podpísaný v Ríme 4. novembra 1950.
- 31 Európsky súd pre ľudské práva v rozsudku z 20. septembra 2011, Ullens de Schooten a Rezabek v. Belgicko (CE:ECHR:2011:0920JUD000398907), rozhodol, že nešlo o porušenie článku 6 ods. 1 uvedeného dohovoru.

- 32Pán Ullens de Schooten podal 17. júla 2007 na Tribunal de première instance de Bruxelles (Súd prvého stupňa Brusel) žalobu proti Belgickému kráľovstvu, ktorou požadoval ochranu po prvé pred všetkými finančnými následkami jeho odsúdenia rozsudkom Cour d'appel de Mons (Odvolací súd Mons) z 23. novembra 2005, po druhé pred následkami prípadných odsudzujúcich rozsudkov vynesených proti nemu na základe žaloby laboratória BIORIM alebo jeho bývalého konateľa a po tretie pred všetkými následkami jeho odsúdenia v rámci daňových sporov.
- 33Touto žalobou pán Ullens de Schooten navrhoval, aby bolo Belgické kráľovstvo zaviazané na zaplatenie sumy 500000 eur z dôvodu nemajetkovej ujmy, predbežnej sumy 34500000 eur z dôvodu, že nemohol prevádzkovať laboratórium BIORIM, ako aj predbežnej sumy vo výške 1 eura za odmenu a výdavky advokáta.
- 34V prípade, že by mal Tribunal de première instance de Bruxelles (Súd prvého stupňa Brusel) pochybnosť, pokiaľ ide o uplatniteľnosť práva Únie v prejednávanej veci, pán Ullens de Schooten navrhoval, aby sa tento súd obrátil na Súdny dvor s prejudiciálnou otázkou.
- 35Tribunal de première instance de Bruxelles (Súd prvého stupňa v Bruseli) rozsudkom z 19. júna 2009 vyhlásil v bode 33 návrh za neprípustný z dôvodu jeho premlčania.
- 36Pán Ullens de Schooten podal na vnútroštátnom súde odvolanie, v ktorom vyjadril svoje pochybnosti v súvislosti s výkladom a uplatňovaním práva Únie v prejednávanej veci.
- 37Za týchto podmienok Cour d'appel de Bruxelles (Odvolací súd Brusel) rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru tieto prejudiciálne otázky:
- „1. Vyžaduje právo Únie a predovšetkým zásada efektivity, aby za určitých okolností... vnútroštátna premlčacia doba, ktorá je stanovená v článku 100 konsolidovaných zákonov o finančnej správe a uplatniteľná na návrh na náhradu škody podaný jednotlivcom proti Belgickému kráľovstvu pre porušenie článku 43 ES zákonodarcom, začala plynúť až vtedy, keď bolo toto porušenie potvrdené, alebo naopak, je zásada efektivity za týchto okolností dostatočne zabezpečená tým, že jednotlivec má možnosť prerušiť premlčanie doručením podania súdneho vykonávateľa?
2. Majú sa články 43, 49 a 56 ES a pojem ‚výlučne vnútroštátna situácia‘, ktorý môže obmedziť jednotlivca v jeho odvolaní sa na tieto ustanovenia v rámci sporu pred vnútroštátnym súdom, vykladať v tom zmysle, že bránia uplatneniu práva Únie v spore medzi belgickým štátnym príslušníkom a Belgickým kráľovstvom, ktorý sa týka náhrady škody spôsobenej uvádzaným porušením práva Únie, pozostávajúcim v prijatí a ponechaní v platnosti takej belgickej právnej úpravy, akou je právna úprava článku 3 kráľovského nariadenia č. 143, ktorá sa uplatňuje bez rozdielu na vnútroštátnych príslušníkov a na príslušníkov iných členských štátov?
3. Má sa zásada prednosti práva Únie a článok 4 ods. 3 ZEÚ vykladať v tom zmysle, že bránia vylúčiť uplatnenie zásady právnej sily rozhodnutej veci, pokiaľ ide o preskúmanie alebo zrušenie súdneho rozhodnutia, ktoré sa stalo právoplatným a je v rozpore s právom Únie, ale naopak umožňujú vylúčiť uplatnenie vnútroštátneho pravidla právnej sily rozhodnutej veci, pokiaľ by viedlo k prijatiu, na základe súdneho rozhodnutia, ktoré sa stalo právoplatným, ale ktoré odporuje právu Únie, ďalšieho súdneho rozhodnutia, ktoré by zachovalo porušenie práva Únie, ku ktorému došlo v prvom súdnom rozhodnutí?
4. Môže Súdny dvor potvrdiť, že otázka, či zásada právnej sily rozhodnutej veci musí byť vylúčená v prípade právoplatného súdneho rozhodnutia, ktoré je v rozpore s právom Únie, v rámci návrhu na preskúmanie alebo zrušenie tohto rozhodnutia, nie je vecne zhodná v zmysle rozsudkov [z 27. marca 1963, *Da Costa a i.* ([28/62 až 30/62](#), [EU:C:1963:6](#)), ako aj z 6. októbra 1982, *Cilfit a i.* ([283/81](#), [EU:C:1982:335](#))] s otázkou, či zásada právnej sily rozhodnutej veci, ktorá je v rozpore s právom Únie, v rámci návrhu na vydanie (nového) rozhodnutia, ktoré by malo zopakovať porušenie práva Únie, na základe čoho sa vnútroštátny súd rozhodujúci v poslednom stupni nemôže vyhnúť svojej povinnosti podať návrh na začatie prejudiciálneho konania?“

O prejudiciálnych otázkach

O právomoci Súdneho dvora

- 38Belgická vláda tvrdí, že Súdny dvor nemá právomoc rozhodnúť o tomto návrhu na začatie prejudiciálneho konania, pretože vec sama sa týka výlučne vnútroštátnej situácie, ktorá si nevyžaduje uplatňovanie práva Únie.
- 39Treba však uviesť, že vnútroštátny súd sa svojimi otázkami v podstate pýta, či mimozmluvnú zodpovednosť štátu za škody údajne spôsobené jednotlivcom porušením práva Únie možno spochybníť vo veci, v ktorej sa všetky okolnosti obmedzujú na vnútroštátnu sféru jediného členského štátu.
- 40V tejto súvislosti treba pripomenúť, že podľa ustálenej judikatúry, v rámci prejudiciálneho konania podľa článku 267 ZFEÚ, môže Súdny dvor uskutočniť výklad práva Únie iba v hraniciach právomocí, ktoré mu boli zverené (pozri rozsudok z 27. marca 2014, *Torralbo Marcos*, [C-265/13](#), [EU:C:2014:187](#), bod [27](#) a citovanú judikatúru).
- 41Zásada mimozmluvnej zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú jednotlivcovi porušením práva Únie, ktoré je pripísateľné štátu, je súčasťou právneho poriadku Únie. Súdny dvor rozhodol, že poškodení jednotlivci majú na základe tejto zodpovednosti právo na náhradu, keď sú splnené tri podmienky, t. j. že porušená právna norma Únie má za cieľ priznať jednotlivcom práva, porušenie tejto normy je dostatočne závažné a medzi týmto porušením a škodou spôsobenou jednotlivcom existuje priama príčinná súvislosť (pozri v tomto zmysle rozsudky z 19. novembra 1991, *Francovich a i.*, [C-6/90 a C-9/90](#), [EU:C:1991:428](#), bod [35](#), ako aj z 5. marca 1996, *Brasserie du pêcheur a Factortame*, [C-46/93 a C-48/93](#), [EU:C:1996:79](#), body [31](#) a [51](#)).
- 42Tieto podmienky platia aj pre mimozmluvnú zodpovednosť štátu za škody, ktoré vznikli v dôsledku rozhodnutia súdu rozhodujúceho v poslednom stupni, ktoré porušuje právnu normu Únie (pozri rozsudky z 30. septembra 2003, *Köbler*, [C-224/01](#), [EU:C:2003:513](#), bod [52](#), a z 28. júla 2016, *Tomášová*, [C-168/15](#), [EU:C:2016:602](#), bod [23](#) a citovanú judikatúru).

43 Táto zásada mimozmluvnej zodpovednosti štátu preto patrí do výkladovej právomoci Súdneho dvora.

44 Súdny dvor je teda oprávnený rozhodnúť o tomto návrhu na začatie prejudiciálneho konania.

O druhej otázke

45 Svojou druhou otázkou, ktorú treba preskúmať v prvom rade, sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či sa má právo Únie vykladať v tom zmysle, že systém mimozmluvnej zodpovednosti členského štátu za škodu spôsobenú porušením tohto práva sa má uplatniť v prípade údajnej škody spôsobenej jednotlivcovi z dôvodu tvrdeného porušenia základnej slobody stanovenej v článkoch 49, 56 alebo 63 ZFEÚ, vnútroštátnou právnou úpravou, ktorá sa bez rozdielu vzťahuje na vnútroštátnych príslušníkov a na príslušníkov iných členských štátov, vo veci, v ktorej sa všetky okolnosti obmedzujú na vnútroštátnu sféru tohto jediného členského štátu.

46 S cieľom odpovedať na druhú otázku treba na úvod uviesť – ako sa už uviedlo v bode 41 tohto rozsudku – že zásada mimozmluvnej zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú jednotlivcovi porušením práva Únie sa uplatní len vtedy, ak dotknutá právna norma Únie má za cieľ priznať týmto jednotlivcom práva. Treba preto nevyhnutne určiť, či jednotlivcovi, ktorý sa nachádza v takej situácii, ako pán Ullens de Schooten, vyplývajú práva z dotknutých ustanovení Zmluvy o FEÚ.

47 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že pokiaľ ide o ustanovenia Zmluvy o FEÚ v oblasti slobody usadiť sa, slobodného poskytovania služieb a voľného pohybu kapitálu, neuplatnia sa na situáciu, ktorá sa vo všetkých ohľadoch obmedzuje len na jeden členský štát (pozri v tomto zmysle rozsudky z 20. marca 2014, Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, [C-139/12](#), [EU:C:2014:174](#), bod 42 a citovanú judikatúru, ako aj z 30. júna 2016, Admiral Casinos & Entertainment, [C-464/15](#), [EU:C:2016:500](#), bod 21 a citovanú judikatúru).

48 Ako pritom vyplýva z rozhodnutia vnútroštátneho súdu, ako aj z rozsudku belgického Cour constitutionnelle (Ústavný súd) č. 160/2007 z 19. decembra 2007, uvedeného v bodoch 27 a 28 tohto rozsudku, spor vo veci samej sa vyznačuje tým, že všetky okolnosti sa obmedzujú na vnútroštátnu sféru Belgicka. Pán Ullens de Schooten, belgický štátny príslušník, ktorý prevádzkoval laboratórium klinickej biológie na belgickom území, totiž žiada Belgicko o náhradu škody, ktorá podľa neho vznikla v dôsledku údajného nesúladu belgickej právnej úpravy uvedenej v bode 3 tohto rozsudku s právom Únie.

49 Skutočnosť, že v rozsudku z 12. februára 1987, Komisia/Belgicko ([221/85](#), [EU:C:1987:81](#)) týkajúcom sa žaloby pre nesplnenie povinnosti podanej Komisiou, Súdny dvor posúdil dodržiavanie jednej zo základných slobôd uvedených v Zmluve o EHS zo strany Belgického kráľovstva, nemôže sama osebe viesť k záveru, že na túto slobodu sa môže odvolávať jednotlivec v takej veci, ako je vec sama, v ktorej sa všetky okolnosti obmedzujú na vnútroštátnu sféru jedného členského štátu. Zatiaľ čo v konaní o nesplnení povinnosti Súdny dvor overuje, či vnútroštátne opatrenie napadnuté Komisiou môže vo všeobecnosti odradiť hospodárske subjekty z iných členských štátov od toho, aby využívali dotknutú slobodu, v prejudiciálnom konaní má totiž Súdny dvor naopak za úlohu pomôcť vnútroštátnemu súdu pri vyriešení konkrétneho sporu, ktorý predjednáva, čo predpokladá, že je preukázané, že uvedená sloboda sa na tento spor uplatňuje.

50 Je nesporné, že Súdny dvor považoval za prípustné aj také návrhy na začatie prejudiciálneho konania, ktoré sa týkali výkladu ustanovení zmlúv týkajúcich sa základných slobôd aj napriek tomu, že všetky okolnosti sporu vo veci samej sa obmedzovali na vnútroštátnu sféru jedného členského štátu, a to z toho dôvodu, že nebolo možné vylúčiť, že štátni príslušníci s bydliskom v iných členských štátoch mali alebo by mohli mať záujem na využívaní týchto slobôd pri vykonávaní činností na území členského štátu, ktorý dotknutú vnútroštátnu právnú úpravu prijal, a táto právna úprava uplatňujúca sa bez rozdielu na vnútroštátnych príslušníkov a štátnych príslušníkov iných členských štátov preto mohla mať účinky, ktoré sa neobmedzovali len na tento členský štát (pozri v tomto zmysle najmä rozsudky z 1. júna 2010, Blanco Pérez a Chao Gómez, [C-570/07 a C-571/07](#), [EU:C:2010:300](#), bod 40; z 18. júla 2013, Citroën Belux, [C-265/12](#), [EU:C:2013:498](#), bod 33, ako aj z 5. decembra 2013, Venturini a i., [C-159/12 až C-161/12](#), [EU:C:2013:791](#), body 25 a 26).

51 Rovnako Súdny dvor už konštatoval, že ak sa naň vnútroštátny súd obráti v rámci konania o neplatnosť ustanovení, ktoré sa uplatňujú nielen na vnútroštátnych príslušníkov, ale takisto na štátnych príslušníkov iných členských štátov, rozhodnutie, ktoré uvedený súd prijme po vydaní rozsudku Súdneho dvora v prejudiciálnom konaní, bude mať účinky aj voči štátnym príslušníkom iných členských štátov, čo odôvodňuje rozhodnutie Súdneho dvora poskytnúť odpoveď na otázky položené v súvislosti s ustanoveniami Zmluvy týkajúcimi sa základných slobôd aj napriek tomu, že všetky okolnosti sporu vo veci samej sa obmedzujú len na jediný členský štát (pozri v tomto zmysle rozsudok z 8. mája 2013, Libert a i., [C-197/11 a C-203/11](#), [EU:C:2013:288](#), bod 35).

52 Okrem toho treba pripomenúť, že výklad týkajúci sa základných slobôd stanovených v článkoch 49, 56 alebo 63 ZFEÚ sa môže ukázať ako relevantný aj vo veci, kde sa všetky okolnosti obmedzujú na vnútroštátnu sféru jedného členského štátu, ak vnútroštátne právo ukladá vnútroštátnemu súdu povinnosť, aby vlastnému štátnemu príslušníkovi umožnil využívanie tých istých práv, aké v rovnakej situácii požíva štátny príslušník iného členského štátu na základe práva Únie (pozri v tomto zmysle rozsudky z 5. decembra 2000, Guimont, [C-448/98](#), [EU:C:2000:663](#), bod 23; z 21. júna 2012, Susisalo a i., [C-84/11](#), [EU:C:2012:374](#), bod 20, ako aj z 21. februára 2013, Ordine degli Ingegneri di Verona e Provincia a i., [C-111/12](#), [EU:C:2013:100](#), bod 35).

53 To isté platí v prípadoch, v ktorých, aj napriek tomu, že všetky okolnosti veci samej sú mimo priameho rozsahu pôsobnosti práva Únie, ustanovenia tohto práva sa uplatňujú prostredníctvom vnútroštátnej právnej úpravy, ktorá k riešeniu situácií za okolností obmedzujúcich sa len na vnútroštátnu sféru jedného členského štátu pristupuje rovnako ako právo Únie (pozri v tomto zmysle rozsudky z 18. októbra 1990, Dzodzi, [C-297/88 a C-197/89](#), [EU:C:1990:360](#), body 36, 37 a 41; zo 17. júla 1997, Leur-Bloem, [C-28/95](#), [EU:C:1997:369](#), body 27 a 32, ako aj zo 14. marca 2013, Allianz Hungária Biztosító a i., [C-32/11](#), [EU:C:2013:160](#), bod 20).

54 Na základe uvedených skutočností, vo veciach uvedených v bodoch 50 až 53 tohto rozsudku, Súdny dvor, na ktorý sa vnútroštátny súd obrátil v súvislosti so situáciou, v ktorej sa všetky okolnosti obmedzujú na vnútroštátnu sféru len jedného členského štátu, nemôže usudzovať, že návrh na začatie prejudiciálneho konania týkajúci sa výkladu ustanovení Zmluvy

o FEÚ týkajúcich sa základných slobôd, je preň nevyhnutný na to, aby mohol prijať rozhodnutie v prejednávanej veci, pokiaľ vnútroštátny súd nevedie aj iné skutočnosti, okrem tých, že sporná vnútroštátna právna úprava sa bez rozdielu uplatňuje na štátnych príslušníkov dotknutého členského štátu a štátnych príslušníkov iných členských štátov. Z návrhu na začatie prejudiciálneho konania totiž musia vyplývať konkrétne skutočnosti, ktoré umožňujú vytvoriť súvislosť medzi predmetom alebo okolnosťami sporu, ktorý sa vo všetkých ohľadoch obmedzuje na jeden členský štát, a článkami 49, 56 alebo 63 ZFEÚ.

55V situácii, ako je tá vo veci samej, v ktorej sa všetky okolnosti obmedzujú na vnútroštátnu sféru jedného členského štátu, preto vnútroštátnemu súdu prislúcha, aby Súdnemu dvoru v súlade s článkom 94 Rokovacieho poriadku Súdneho dvora poskytol vysvetlenie toho, akú súvislosť má spor, ktorý prejednáva, napriek jeho čisto vnútroštátnej povahe, s ustanoveniami práva Únie týkajúcimi sa základných slobôd, takže je požadovaný výklad v prejudiciálnom konaní preň nevyhnutný na to, aby mohol prijať potrebné rozhodnutie v tomto spore.

56Z návrhu na začatie prejudiciálneho konania pritom nevyplýva, že vo veci samej vnútroštátne právo ukladá vnútroštátnemu súdu povinnosť, aby belgickému štátnemu príslušníkovi umožnil vyžívanie tých istých práv, aké v rovnakej situácii požíva štátny príslušník iného členského štátu na základe práva Únie, alebo že ustanovenia tohto práva by sa mali uplatňovať prostredníctvom belgického práva, ktoré k riešeniu situácií, v ktorých sa všetky okolnosti obmedzujú na vnútroštátnu sféru Belgicka, pristupuje rovnako ako právo Únie.

57V prejednávanej veci sa vnútroštátny súd pýta Súdneho dvora, či sa v rámci žaloby o určenie mimozmluvnej zodpovednosti podanej proti členskému štátu z dôvodu údajného porušenia práva Únie, štátny príslušník tohto členského štátu môže dovolávať práv z článkov 49, 56 alebo 63 ZFEÚ, aj keď spor nemá žiadnu súvislosť s týmito ustanoveniami. Vzhľadom na to, že okolnosti sporu vo veci samej nevykazujú žiadnu takú súvislosť, z ustanovení, ktoré majú chrániť osoby pri skutočnom využívaní základných slobôd, nemožno odvodiť práva pre pána Ullensa de Schooten, a preto na základe práva Únie nemožno založiť mimozmluvnú zodpovednosť dotknutého členského štátu.

58Vzhľadom na predchádzajúce úvahy treba na druhú otázku odpovedať tak, že právo Únie sa má vykladať v tom zmysle, že systém mimozmluvnej zodpovednosti členského štátu za škodu spôsobenú porušením tohto práva sa nemá uplatniť v prípade údajnej škody spôsobenej jednotlivcovi z dôvodu tvrdeného porušenia základnej slobody stanovenej v článkoch 49, 56 alebo 63 ZFEÚ, vnútroštátnou právnou úpravou, ktorá sa bez rozdielu vzťahuje na vnútroštátnych príslušníkov a na príslušníkov iných členských štátov, pokiaľ v situácii, v ktorej sa všetky okolnosti obmedzujú na vnútroštátnu sféru jediného členského štátu, neexistuje nijaká súvislosť medzi predmetom alebo okolnosťami sporu vo veci samej a týmito článkami.

O prvej, tretej a štvrtej otázke

59Vzhľadom na to, že prvá, tretia a štvrtá otázka vychádzajú z chybného predpokladu, že na základe práva Únie možno založiť mimozmluvnú zodpovednosť dotknutého členského štátu v takom spore, aký existuje vo veci samej, netreba na ne odpovedať.

O trovách

60Vzhľadom na to, že konanie má vo vzťahu k účastníkom konania vo veci samej incidenčný charakter a bolo začaté v súvislosti s prekážkou postupu v konaní pred vnútroštátnym súdom, o trovách konania rozhodne tento vnútroštátny súd. Iné trovy konania, ktoré vznikli v súvislosti s predložením pripomienok Súdnemu dvoru a nie sú trovami uvedených účastníkov konania, nemôžu byť nahradené.

Z týchto dôvodov Súdny dvor (veľká komora) rozhodol takto:

Právo Únie sa má vykladať v tom zmysle, že systém mimozmluvnej zodpovednosti členského štátu za škodu spôsobenú porušením tohto práva sa nemá uplatniť v prípade údajnej škody spôsobenej jednotlivcovi z dôvodu tvrdeného porušenia základnej slobody stanovenej v článkoch 49, 56 alebo 63 ZFEÚ, vnútroštátnou právnou úpravou, ktorá sa bez rozdielu vzťahuje na vnútroštátnych príslušníkov a na príslušníkov iných členských štátov, pokiaľ v situácii, v ktorej sa všetky okolnosti obmedzujú na vnútroštátnu sféru jediného členského štátu, neexistuje nijaká súvislosť medzi predmetom alebo okolnosťami sporu vo veci samej a týmito článkami.